Ніл Гілевіч

Выбраныя творы

* * *

Вось і прыйшла пара для справаздач:
Авансу больш не выдаюць, хоць плач.
І так замнога змарнаваў авансу.
Бухгалтар-крытык дзівіцца з балансу:
На кожную удачу — сем няўдач.

Ды бачу й сам, перагартаўшы дні,
Як слепа, вобмацкам прайшлі адны,
Як недагружана, амаль улегцы,
Другія несліся па той калейцы,
Дзе сёння — свята, заўтра — выхадны!..

Усё, што браў гадамі напавер,
Я мушу цалкам выплаціць цяпер —
За дні, а можа быць, і за гадзіны…
Дапамажы, дарадчык мой адзіны —
Да лёгкасці бяздумнай недавер!
1966 г.

1

* * *

Люблю цябе, жыццё, любоўю кроўнай.
Я не нахлебнік твой. Я на зямлю
Не для таго прыйшоў, каб жменяй поўнай
Уцехі браць. Я — аддаваць люблю.

Тым, што зрабіў, любоў я вымяраю.
І калі мой апошні час праб’е,
Павінен ведаць я, што паміраю,
Аддаўшы ўсё да кропелькі — табе.
1962 г.

ЗАМОК

Выбірае
замок для дзвярэй чалавек,
Выбірае замок,
ды такі — каб навек!
Самы моцны з усіх,
самы хітры замок,
Каб ключы падабраць
аніхто ўжо не змог!

Мне здалося —
хоць я не разгледзеў як след —
Выбірае замок
па кватэры сусед.
Быў пакой у яго —
будзе крэпасць цяпер:
Чалавека, відаць,
смокча смоўж-недавер.

Што ён варты,
твой сціплы набытак,
сусед,
Калі ў сэрцы маім
цэлы край,
цэлы свет!
Сотні пушчаў дрымучых,
і рэк, і дуброў,—
Паглядзі:
не замкнута ўсё гэта
дабро...
І таму,
што бацькі,
троны рушачы ніц,
Разбівалі замкі
на ўваходах цямніц,
І таму,
што каменні
крывёй намакалі,
Калі сонца штыкамі
для нас

адмыкалі,
І таму,
што я проста
радзіўся такі,—
Колькі сіл маіх ёсць —
ненавіджу замкі!
Ненавіджу замкі
на дзвярах,
на варотах,
І на сэрцах людскіх —
поўных скарбамі гротах!

Вер, сусед:
родны сын твой,
не сын, дык унук
Гэту рэч
кіне прэч,
каб не пляміла рук.
Чалавек на зямлі
будзе жыць без замкоў,
Бо замкі — сваякі
збітых рабскіх акоў!
1960 г.

ПРА ДЗЯДОЎ І ЗЯМЛЮ

У лясной старане,
Дзе адвеку не мераць на грошы
Ні закуску, ні чарку,
Ні шклянку халоднай вады,
Начаваў я калісьці,
У час той — ні лепшы, ні горшы,
Калі ўдарнаю сілай
Лічыліся ў вёсцы
Дзяды.

...Дзеркачом абабіўшы валёнкі
(На працы быў дзесьці),
Ён прысеў каля грубкі.
Ільдзінкі плывуць з барады.
— Цяжкавата зімою?
— Памог бы!..
— А дзе вашы дзеці?
— Дзеці? Там, дзе і ты, брат...
Па шчасце пайшлі ў гарады.

— Ну, чаго так глядзіш? —
Пераняў мой збянтэжаны позірк.
— Я адсюль не сыду ўжо,
Калі не сышоў малады.
Ад зямлі уцякаем.
А хлеб сюды з горада возім...
Чым далей ад зямлі мы збяжым,
Тым бліжэй да бяды.
Самакрутку скруціў,
Прыпаліў з вугалька на далоні.
Зацягнуўся да кашлю.
Высокі,
Сутулы,
Худы.
Доўга слухаў я скаргі,
Губу прыкусіўшы да болю,
І маўчаў як нямы.
Ды і што мог сказаць я тады?..
. . . .
У лясной старане,

Дзе адвеку не мераць на грошы
Ні закуску, ні чарку,
Ні шклянку халоднай вады,—
У чаканні сыноў і дачок —
Са жніва ці з пакошы —
Забаўляюць унукаў
І свецяцца ўцехай
Дзяды.
1963 г.

СІННЯ ПУШЧА

Значыць, гэта не жарты,
Маці праўду сказала:
«Позна ўспомніў, на жаль, ты,
Сіняй пушчы не стала...»

Сіняй пушчы не стала!
Хіба гэта магчыма?..
Сумна-шэрае гала
Ледзь акінеш вачыма.

Тут іграла калісьці
Неба шумна-вясёла.
А цяпер — абеліскі,
Пні-пянёчкі наўкола...

Толькі воддаль на ветры
Дзве яліны крывыя,
Быццам могільнік гэты
Сцерагуць вартавыя.

Дзе ж ты дзелася, пушча?
У палац твой зялёны
І спякотай і сцюжай
Я прыносіў паклоны.

Летам выбежаш рана,
Схопіш кошык лазовы
І ляціш расхлістаны
Пад знаёмыя сховы.

Тут усё нерухома.
Дакранешся да лапак —
І пакоціцца холад
За каўнер між лапатак.

Ды і коляцца ж лапкі!
Толькі ты іх не чуеш:
Чарнамызыя бабкі
Асцярожна карчуеш.
Як жа ў засень ад сонца

Пахаваюцца росы,
Будзеш слухаць бясконцы
Гоман-спеў стогалосы.

Колькі іх тут, бывала,
Шумаў-гукаў лілося!
Колькі казак не стала!
Колькі песень звялося!

Колькі песень няспетых
Тут навек пахавана!
Колькі срэбрана-светлых
Ручаёў абарвана!..

У якія ж турботы
Я, зямляча, паверу?
Ці падумаў, на што ты
Апускаў тут сякеру?

Дзед твой спадчыну бацькі
Дзецям цэлай пакінуў.
Як жа мог ты пазбавіць
Гэтай спадчыны сына?

Ганарыўся па праву
Продак пушчаю Сіняй.
Як жа мог ты пазбавіць
Гэтай гордасці сына?

А напэўна ж захочаш
Ты патомкам далёкім
Смела глянуць у вочы
З сэрцам чыстым і лёгкім?

Гэта права займееш,
Калі ў працы кіпучай
Кожны пень ты заменіш
Новай Сіняю пушчай.
1960 г.

РАЎНЯЮЦЬ ХЛОПЦЫ РЭЧКУ

Раўняюць хлопцы рэчку,
Майго маленства рэчку.

Уласна, рэчкі ўжо няма —
Мінулае сканала:
Нібы напятая струна,
Прасцерлася канава.
Віроў, дзе кружыць лісце,
Дзе нас малых калісьці
Русалкамі палохалі,—
Не стала тых віроў,
Дзе шчупакі пялёхалі —
Будзь здароўі
І тых парэчак чорных,
Што над вадой кусціліся,
І птушак незлічоных,
Што ў гушчары гняздзіліся,
Няма, няма нічога.
Раўнюсенькія берагі. Р
аўнюсенькае дно.
Як быццам кут зусім другі
Не той, што знаў даўно.

Хоць і шчыміць за рэбрамі,
Я разумею ўсё ж,
Што ўзяць было патрэбна
Аперацыйны нож,
Каб выпусціць смярдзючую,
Гнілую з цела кроў,
Каб сховішча гадзючае,
Раздолле камароў,
Што век гібела пусткаю,
Здзівіла свет капустаю,
Буракамі, рэдзькай…
Не плачу я над рэчкай!
Ліць слёзы недарэчна
Па багне векавечнай,
Па д’яблаў салатопцы…
Выраўнівайце, хлопцы!
Такі ўжо век шыбуе —

Тэхнічны, смелы, дужы.
І гэта не бяда.
Бяда, як хто спрабуе
Раўняць жывыя душы.
Вось душ — шкада!
Хай будуць душы розныя,
Як нашы рэчкі родныя:
І з хвалямі бруістымі,
І з плёсамі празрыстымі,
З нябачнымі крыніцамі,
З вірамі-таямніцамі,
З вадзяніком, з русалкамі...
Стандартам іх не руш!
Хай будуць душы ўсякія,
Апроч нялюдскіх душ!
1967 г.

ЛІСЦЕ ТРЫПУТНІКУ

А ён расце, трыпутнік,
А ён цвіце, пакутнік!
***В. Вітка* «Трыпутнік»**

Патаптанае,
Здратаванае
Каблукамі і капытамі,
Пакалечанае,
Знявечанае
І машынамі й калясьмі,
Шэрым пылам удзень спавітае,
Невядома чым ноччу ўмытае —
Ці то росамі,
Ці слязьмі.
Дзе такому раўняцца
З іншымі —
Буйнацветнымі,
Ярка-пышнымі,
Што адвеку красою славяцца
І на рынках каштуюць дарага,
Што ў крыштальныя вазы ставяцца
І на ўсіх юбілеях дарацца,
Што кідаюцца ў вочы кожнаму
І прываблiваюць здалёк...
Пагарджанаму,
Прыдарожнаму
І не сніцца падобны лёс!..
Ды хоць вечна яно ўшчуванае,
Як сіроты ў чужой сям'і —
Моц у ім жыве нечуваная —
Моц і сіла самой зямлі.
Гэта ведалі добра продкі
І цанілі трыпутнік некалі:
Скрозь па вёсках
Дзядзькі і цёткі
Карысталіся ім як лекамі.
З апантанай
Паганскай вераю
Мякаць свежых яго лісткоў
Прыкладалі да ран і вераду,
Да нарываў і сінякоў.

А было яшчэ так:
Дзяўчаты,
Перад сном,
Нібы птушкі пудкія,
Выляталі нячутна з хаты
Да нагледжаных днём
Трыпутнікаў,
І зусім не дзеля забавы
(Дыктаваў рытуал абраднасці)
Адрывалі лісток зубамі
І дамоў яго неслі
Ў радасці,
Пад падушку сабе лажылі
І на сон малады загадвалі —
Нібы ў будучыню заглядвалі —
Пра свой лёс яны
Варажылі.
О, як многа тады ім
Снілася
Тога шчасця,
Што ўсё пазнілася!..
Знаю:
Смешна было б варочацца
Зноў да шчасця,
Што толькі сніцца.
А трыпутнік угледжу —
Хочацца
Па-язычаску пакланіцца.
1967 г.

СУСТРЭЧЫ Ў СНАХ

Ад той роспачна-радаснай,
Незабыўнай давеку вясны,
Калі ў сэрцах бурліў крыгалом,
Вось каторы ўжо год
У мае неспакойныя,
У мае несалодкія сны
Прыходзіць начамі
Пясняр пралетарскі
Чарот.
То ён бачыцца мне —
Малады,
                    кучаравы,
                                        вясёлы,
У кашулі
          у вышытай
Лёгка ідзе па зямлі,
І вітаюць яго,
Пазнаюць беларускія сёлы,
Дзе ён госцем
Жаданым і любым
У кожнай сям'і.
То на плошчы святочнай
Пад гукі ўрачыстага гімна
Верш забыты чытае,
І слухаюць сцішана людзі:
«Не расіце слязамі
Вы брацкіх магіл...
Так было, але гэтак —
Не будзе!»
То здаецца: ў пакоі маім,
Засядзеўшыся позна,
Нахіляецца нізка,
З балючай тугой у вачах,
І пытае даверліва:
— Слухай,
Табе не бывае боязна?
На цябе не находзіць
Праклятыя агідны страх?..
«Мне не страшна!» — крычу.
Пудкі сон атрахаецца мігам.

Льецца сонца ў акно.
Мне не страшна.
Звіняць капяжы.
Мне не страшна.
На вуліцы —
Ластавак радасны цвіргат.
Мне не страшна!
За ўзгоркі сплываюць
Хмар цёмных глыжы.
І не будзе мне страшна,
Бо вечна шумець навальніцам.
І не будзе мне страшна,
Бо вечна траве зелянець.
Вечна сонцу купацца
У лясных беларускіх крыніцах,
І няўрымслівай песні
У вечным паходзе
Звінець!
1962 г.

БОМБУ КІНУЛІ Ў ДОМ ПІСЬМЕННІКА...

Бомбы рвуцца ў «свабодным свеце»,
Каб зрабіць яго больш «свабодным».
Пралічыліся ўсё ж фашысты:
Незнаёмы наш друг жыве.
Зноў ягоныя словы праўды
Выбухаюць мацней, чым бомбы.
Зноў ягоны бясстрашны голас
Да братэрства людзей заве.

Бомбу кінулі ў дом пісьменніка,
Што не пеў цемрашалам псалмы...
Многа чорных было забойстваў —
Ад Пушкіна да Галана!
Забівалі не рыфмаплётаў —
Нават модных-размодных самых.
Забівалі таго, чый голас
Над агнём барыкад лунаў.

Там, дзе рвуцца аковы рабства,
Дзе свабоды шырэюць крокі,—
Колькі сёння іх, мужных духам,
Што высока над галавой
Уздымаюць, як сцяг чырвоны,
Расстралянае сэрца Лоркі,
Што гатовы радок апошні
Дапісаць на зямлі крывёй!
Я з павагай гартаю томікі —
І святыні і несвятыні,
Шчыра ўдзячны усім, хто шчодра
Людзям радасць дарыў сваю.
Але тройчы зямным паклонам
Я схіляюся перад тымі,
Што за шчасце сваёй радзімы,
Як салдаты, ляглі ў баю.
1962 г.

* * *

Не адбірайце музыкі ў паэта,
Заканадаўцы паэтычных мод!
Яна з ім дружыць ад стварэння свету,
Ва ўсякім разе — сотні тысяч год.

Яна не толькі ўмее калыханкай
У вечаровай цішыні гучаць,
Але й звінець, як сталь,
Зіхцець маланкай
І калі трэба — громам грукатаць!

Не адбірайце ж!
Мала толку ў спробах
Пазбавіць музыкі душы парыў.
Глядзіце лепей, каб разумны робат
Замест паэта не загаварыў!
1962 г.

З ГАДОЎ МАЛЕНСТВА

«Кіно прыехала! Кіно прывезлі!» —
Мы першыя пачулі з дружбаком
І беглі вуліцай, і колькі ўлезе
Крычалі з радасцю каля акон.

Перавярнуўся ўвесь дзіцячы свет наш!
Нам цэлы дзень не да яды было.
І пастушкі раней — яшчэ засветла —
Прыгналі з пашы статак у сяло.

Быў новы клуб запоўнены да рэшты.
І быў такі парадак: дзетвара
Сядзела ўперадзе, ля ног старэйшых,
Каб аж рукою даставаць экран.

Настрой прыўзняты, гоман, нецярпенне.
І вось «дынамка» ўрэшце загула,
І прасціна вялізная на сцэне
Пад яркім промнем раптам ажыла.

Не ўсё, напэўна, ўцямілі мы, дзеці,
Хто што рабіў і хто што гаварыў,
Але калі ўзвялі белагвардзейцы
Атрад кранштадцаў на круты абрыў

І хвалі мора прынялі герояў,
Ва ўлонні чорным скрыўшы іх навек,—
Мне горкі ком здавіў дыханне ў горле,
І слёзы сцёр я кулаком з павек.

На сэрца лёг мне кадраў тых адбітак,
Каб праз усё жыццё напамінаць,
Якой цаной было для нас здабыта
Святое права жыць і працаваць.
Гадам ніколі гэтага не сцерці,
І, верны даўняй мары хлапчука,
Я аб адным прашу: спяшайся, сэрца!
Вастрэй, мой зрок! Цвярдзей, мая рука!
1954 г.

ПЕСНЮ БЯРЫЦЕ З САБОЮ

Калі не жадаеце знацца ў жыцці
З назойлівай скрухай-журбою,—
Куды б ні прыйшлося паехаць, пайсці,—
Песню бярыце з сабою!

Ці клікне вас мора туманная даль
Нямоўкнучым гулам прыбою,—
Пакіньце на беразе смутак і жаль!
Песню бярыце з сабою!

Ці, можа, дарога лягла праз тайгу,
Нязведанай нетрай глухою,—
Выкіньце з ранцаў і сэрцаў тугу!
Песню бярыце з сабою!

Калі вы друг другу руку падалі,
Каб крочыць дарогай адною,—
Забудзьце, што гнездзіцца сум на зямлі,—
Песню бярыце з сабою!

Калі ж над Радзімай прамчацца вятры —
Прадвеснікі блізкага бою,—
З вінтоўкай, з гранатаю разам, сябры,
Песню бярыце з сабою!

1956 г.

МАЦІ

Я ўзыходжу на двор,
Я кажу ёй: «Са святам!»
І цалую знаёмыя родныя вусны,
І бяру пад руку,
І іду з ёй у хату,
Дзе ад прыпечка б'е
Дух гарачы капусны.

Я гляджу ў яе вочы,
Што свецяцца шчасцем,
Гладжу рукі сухія,
Прапахлыя зеллем,
І хілюся да сэрца...
А трэба б упасці
Перад ёю — нядужай, сівой —
На калені...

Вочы маці!
У доўгія зімнія ночы
Вы над намі
Вясёлымі зоркамі ззялі,
Вы ў нясцерпнай дрымоце
Зліпаліся, вочы,
І ўсё ж усміхаліся нам,
Забаўлялі...

Рукі маці!
Вы ў працы не зналі прынукі,
Вы насілі штогод
Мазалі, як бабіны,
Вы аж нылі ўвечары,
Мілыя рукі,
Спавіваючы нас
Перад сном галубіным.

Сэрца маці!
Наш боль быў тваім,
Не іначай,
Сорам наш
Ты насіла вялізарным горам,

Кропля ж кожная
Радасці светлай дзіцячай
Напаўняла цябе,
Разлівалася морам...

А цяпер ёй —
Адно б на сынка наглядзецца...
Жаль, і горыч, і боль
Мне душу працінае:
Як жа позна,
Як позна — любімыя дзеці —
Мы няўдзячнасць сваю
Разумець пачынаем...
1957 г.

РАВЕСНІКУ ЗА АКІЯНАМ

Мне б сёння сесці побач,
Спытацца па-сяброўску:
— Ты помніш сорак першы
Шалёны шквал бяды?..
Нам стукнула па трыццаць
Але калі папраўдзе:
Я за цябе старэйшы
На цэлых
          тры гады.

На тры гады, з якіх ты
Не ўзяў сабе ні трохі.
Няроўны лёс калісьці
Спаткалі хлапчукі...
Не ты, а я дагэтуль
Нашу на правай скроні
Эсэсаўскага бота
Каванага
          знакі.

Не за табой — за мною
Фашысцкі «ас» ганяўся:
Яму было, напэўна,
Пацехаю з пацех,
Як я праз лог
     да лесу
Без памяці імчаўся,
Бег, падаў, падымаўся
і зноў што сілы бег...

Не ты, а я ў балоце
Ляжаў асенняй золлю,
У ледзяной рудаўцы,
Скалелы да касцей.
А міны рвуцца блізка —
Вось-вось глядзі бабахне,—
І застанешся ў багне,
У той дзічы, навек...

Я помню ўсе магілы

На ўсіх пагостах краю —
Маленькія магілы
Равеснікаў маіх.
І мне няўсцерп балюча
Сцінае сэрца гневам,
Што так няўмольна жорстка
Смерць пакасіла іх.

Балюча, бо я знаю,
Як жыць на свеце хораша,
Як хораша на досвітку
Выходзіць з дому ўлегцы,
Як добра, калі зморышся,
На свежым сене легчы,
Карэц вады ці квасу
З дарогі асушыць!

Я знаю, як прыгожа
Дубы з вятрамі дужацца,
Як таямніча свецяцца
Начамі зоркі ў небе,
Як галава закружыцца,
Ад шчасця ап’янее,
Калі да хмельных вуснаў
Гарачых
            прыпадзеш.

Я знаю шчасце —
      крочыць
З маленькім сынам просекай
І гаварыць пра птушак,
Пра дрэвы і пра кветкі.
На рукі сын папросіцца —
Вазьму і ненарокам
Згадаю пра далёкі
Пра сорак першы год.

Я — радавы запасу
І — будучыні творца,
Што нібы ў казцы-песні
Над светам паўстае.
Без каменя за пазухай

Я падаю, равеснік,
Табе руку на дружбу —
Не адхіляй яе!
1961 г.

РАЗДУМ ПЕРАД КНІЖНАЙ ПАЛІЦАЙ

Усім лепшым, што ва мне ёсць,
я абавязаны кнігам.
Максім Горкі

Кнігі, кнігі!
Я помню усіх вас, сябры,
З той далёкай,
Яшчэ даваеннай пары,
З той далёкай пары
Незабыўных гадоў,
Калі быў я пагрозай
Суседскіх садоў,
Быў задзірай
Сярод басаногай раўні,
Слыў «рыштантам»,
Які «не пайшоў па радні»...

Як бы склаўся мой лёс,
Як бы стацца магло,
І куды б, да чаго
Маё сэрца лягло,
Што б цаніў я ў жыцці,
Што б любіў,
Падабаў,
Калі б вы не ўвайшлі
Ў свет дзіцячых забаў?
Калі б вы не адкрылі калісь
Прада мной
Гарызонты
Вялікаснай мары людской?
Кнігі, кнігі!

Не раз я над вамі, сябры,
Заміраў,
І смяяўся,
І плакаў наўзрыд.
Успаміны тых год
Я ў душы берагу
І ніколі-ніколі
Забыць не змагу,
Як да пеўняў

Сядзеў на пяколку
Парой
Пры газнічцы-«смаркачыку»
Ў хаце старой,
Як чытаў пры кастры
І пры поўні ўначы,
Золкім ранкам у полі,
Кароў пасучы…

І сягоння згадаю,—
Душа забаліць:
Вораг кнігі са школы
Выносіў паліць.
Кідаў кнігі ў агонь
Белабрысы маёр,—
Кідаў сэрца ў агонь
Па кавалку
Маё.
Абакраў мяне люты,
Пражэрлівы звер
На дзесяткі сустрэч,
Што не вернеш цяпер,
На дзесяткі
Не стаўшых сябрамі
Сяброў…
З неаплатным рахункам
За слёзы і кроў,
Што прад’яўлены
Ворагу-кату майму,
Я і гэты
Да смерці
З яго не здыму!
Ўсё, што мушу,— зраблю,
Каб на роднай зямлі,
Дзе у кожнай кватэры,
У кожнай сям’і
Найпачэснае месца
Адводзяць для кніг,
Больш ніколі
Кастроў не палала такіх!..
Кнігі, кнігі!
Мой клопат, пакута мая!

З вамі мне і лягчэй
І цяжэй удвая.
І я верую:
Той, ў чыё сэрца ўвайшло
Хоць адзіным праменьчыкам
Ваша святло,
Каму ўліўся
Хоць кропелькай
Ваш неспакой,
Той не здрадзіць
Вялікаснай мары людской!
1960 г.

ДУМКІ МАЦІ

Вечар сіньку развёў за акном.
Змрок згушчаецца ў хаце.
У самотнай цішы перад сном
Думы думае маці.

Замарылася... Цяжка старой
Тупаць дзень каля дому.
Час вяртае без літасці ёй
Нават даўнюю стому.

Загарнуўшы ў абрус на стале
Свежы бохан пачаты,
Склала рукі яна ў прыпаяе —
На пярэднік шурпаты.

Рукі пахнуць травой-лебядой,
Сырадоем і кропам.
Гэтых пахаў ніякай вадой
Не адмыеш ні троху.

Колькі год рукі зналі адно:
Жалі, есці варылі,
Бульбу чысцілі, ткалі радно,
Цыравалі ды шылі.

Колькі раз яны ўдзень і ўначы
Немаўлят спавівалі!
Колькі раз — хіба хто палічыў? —
Гэты стол накрывалі!..

Клопат, клопат нязводны заўжды.
А прарочылі людзі:
«Пачакай, падрастуць, дык тады
Больш бяды з імі будзе!»

Гаварылі-такі нездарма:
Супакойней не стала.
Як глядзела штодзень іх сама,
Меней клопату знала.
Вестка — ўнук нарадзіўся —

прыйшла.
От жа сэрца і рвецца:
Як там? Што там у іх? Каб магла,
Паляцела б, здаецца...

Меншы сын пісьмы з арміі шле.
У таго — у другога —
Засталася нявеста ў сяле,—
Зноў жа ў сэрцы трывога.

І дачка падрасла ўжо даўно,
Позна з танцаў прыходзіць.
Хоць дарослая, а ўсё адно
Накрычаць не пашкодзіць...

Думкі, думкі!..
Чуваць: за сцяной
Клён лістамі залопаў.
Многа клопату, многа ў старой,
Ды ўсё радасны клопат.

Гора ў прорву нябыту сплыло.
Шчасце зведалі дзеці.
Толькі б ціха на свеце было,
Толькі б ціха на свеце...
1959 г.

КАЗКА ПРА ДЗІВАКА

Я гэту казачку злажыў
Зусім не для забавы.
Калісь дзівак на свеце жыў,
Па смерці занядбаны.

Ну і дзівак жа быў дзівак!
Такіх не помняць былі.
Усё рабіў зусім не так,
Як іншыя рабілі.

Ён уладыкай мог бы стаць,
Са знатнага быў роду,
А ён, дзівак, рашыў аддаць
Усё, што меў, народу.

Былі харомы ў дзівака,
А ён сказаў: «Харомы —
Калі ў другіх няма й кутка —
Раскоша бессаромных ».

Мог сто кашуль шаўковых мець,
А ён сказаў: «Не трэба!
Ці ж я магу шаўкі надзець,
Калі на іншых — зрэб’е?»

Мог есці б толькі пірагі,
А ён сказаў: «Не чэсна
Жаваць пірог, калі другі
Жадзён скарынцы чэрствай!»

Дзівак рабіў зусім не так,
Як іншыя рабілі.
Над ім вяльможы кпілі ўсяк,
А беднякі — любілі.

Калі аднойчы ў цяжкі год
Быў голад — мор страшэнны,—
Пазвалі хлеб дзяліць яго —
Затое, што сумленны.
Праз тыдзень — верны сам сабе —

Дзівак самлеў на працы.
«Ад недаяду аслабеў!» —
Здзівіліся ў палацы.

Дзівак рабіў зусім не так,
Як іншыя рабілі.
Над ім вяльможы кпілі ўсяк,
А беднякі — любілі.

Яго кароль «чыніць пабор»
Паслаў у вёскі-сёлы.
Ён без даніны ў тронны двор
Вярнуўся невясёлы.

— А што ж, дзівак, ты пешшу сам?
Чаму падвод не бачым?
— Пакінуў коней мужыкам —
У іх араць няма чым!..

Дзівак рабіў зусім не так,
Як іншыя рабілі.
Над ім вяльможы кпілі ўсяк,
А мужыкі — любілі.

Ён чалавек вучоны быў,
Чужыя мовы ведаў,
Але з народам гаварыў
Адвечнай мовай дзеда.

«Калі мы спадчыны бацькоў,-
Казаў,— пачнём цурацца,
То можна ў памяці вякоў
Без імені застацца!»

Дзівак рабіў зусім не так,
Як іншыя рабілі.
Над ім вяльможы кпілі ўсяк,
А беднякі — любілі.

Калі б і дзе ні крочыў ён —
Народ выходзіў з дому,
Каб ля варот зрабіць паклон,

Як госцю дарагому.

А ён капелюш падымаў,
Як з роўнымі, вітаўся,
Па імю-бацьку называў
І пра жыццё пытаўся.

Дзівак рабіў зусім не так,
Як іншыя рабілі.
Над ім вяльможы кпілі ўсяк,
А беднякі — любілі.

Ён чалавекам быў!.. Аднак
Зайздроснікам-вяльможам
Здалося раптам, што дзівак
Прыйсці да ўлады можа!

Кароль дачуўся тут як тут —
Жазлом жалезным грукнуў,
І дзівака на скоры суд
Павалаклі за рукі.

«Не можа быць, каб ты, дзівак,
Не ідыёт на выгляд,
Служыў народу проста так,
Без усялякіх выгад!

Не верым мы табе, дзівак!
Ты іншы, чым здаешся.
Хітруеш: славы зведаў смак,
Цяпер да ўлады рвешся!

Занадта шмат табе падзяк
І ласкі дораць людзі.
А калі так — памры, дзівак!
Вальней нам дыхаць будзе!»

Дзівак і тут зрабіў не так,
Як іншыя рабілі:
Ён усміхнуўся ім, дзівак!
І дзівака — забілі...

Але ці час настаў такі,
Ці іншы ўзняўся вецер —
Яму на змену дзівакі
Пайшлі па цэлым свеце!

І помсту клікаць пачалі —
З агнём і з тапарамі.
І задрыжалі каралі,
Забойцы і тыраны.

А просты люд,
Што з век-вякоў
Цярпеў пакуты-здзекі,
Пайшоў на покліч «дзівакоў»,
Каб вольным стаць навекі.

Каб скрозь —
Па ўсёй, па ўсёй зямлі,
Зусім не для дзівацтва,
Усталяваць паміж людзьмі
Свабоду,
Роўнасць,
Брацтва!
1965 г.

2

* * *

Часцей, часцей прыпамінай
Імёны паўшых смерцю храбрых
За родны край, наш мілы край,—
Каб над зямлёй, што млела ў ранах,
Плыў гэты сіні-сіні ранак,
Цвіў гэты белы-белы май,—
Часцей, мой друг, прыпамінай!

Прыпамінай часцей, мой друг,
Імёны тых, што ўсё зрабілі —
Вышэй усіх тваіх заслуг,
Што, як і ты, да слёз любілі
Маністы ўвосень на рабіне
І ў ліпкіх смолках майскі луг,—
Не забывай пра іх, мой друг!..
1960 г.

* * *

Зямля бацькоў, Лагойшчына мая,
Край неўміручай партызанскай славы!
На ўсё жыццё ўвабраў у сэрца я
Тваіх кастроў і боек дым гаркавы.

Мяне б і зараз памяць прывяла
Да той зямлянкі на пясчанай выспе,
Дзе вера светлая са мной жыла,
Дзе не па ўзросту гнеў у сэрцы выспеў.

Я і сягоння адшукаць бы мог
Сцяжынкі тыя у дзічы дрыгвістай,
Дзе карані паўзуць вужамі ў мох,
Дзе смерць знаходзілі сабе фашысты.

Тут кожны куст трывожнаю парой
Хаваў мяне ад нечысці звыроднай.
Тут да зямлі халоднай і сырой
Я прыпадаў, як да матулі роднай.

Тут грозны час сяброў мне не збярог,
Ім светлы дзень сустрэць не давялося.
Тут на магілах брацкіх ля дарог
Не вянуць кветкі ні вясной, ні ўвосень.

Зямля бацькоў, Лагойшчына мая,
Край неўміручай партызанскай славы!
На ўсё жыццё ўвабраў у сэрца я
Тваіх кастроў і боек дым гаркавы.
1958 г.

ЛАСТАЎКА

— Ластаўка, птушка мая!
Помню, малы яшчэ быў,—
Радасна слухаў я
Твой мілагучны шчэбет.

Сонца лілося з двара.
Промень шукаў мой ложак:
«Эй, уставаць пара!»
Ах, як было прыгожа!

Вечар настаў затым:
Ляскалі стрэлы недзе,
Чорна-барвовы дым
Доўга клубіўся
ў небе.

Можа, ты помніш лепш
Горкую тую ростань?
Дзіцем пайшоў я ў лес,
З лесу прыйшоў дарослым.

Збеглі ў нябыт гады.
Сном мне вайна здаецца.
З новага коміна дым
Зноў над страхой віецца.

Зноў, як калісьці, я
Шчэбет знаёмы чую.
— Ластаўка, птушка мая,
З мірам цябе віншую!

Можаш рабіць сабе дом
Ці над акном, ці вышай...
Ластаўка мне крылом
Штосьці ў паветры піша.
1947 г.

ТЫ КАЖАШ, Я НЕ ВЕДАЮ ВАЙНЫ

Ты кажаш, я не ведаю вайны,
Што мне было тады гадоў замала.
Чаму ж яна мае забрала сны?
На ўсё жыццё наперад сны забрала?

Чаму ж амаль не кожнае начы
Я прачынаюся, скаваны жахам?
Хачу ад смерці лютай уцячы —
І стрымгалоў бягу аўсом няжатым,

Паўзу бульбянішчам па баразне,
Да хмызняку куляюся па пожні,
Але ратунку мне няма і ў сне —
У вочы стрэл грыміць у міг апошні...

Я ведаю: пазбыцца гэтых сноў
Не дапаможа мне ніхто на свеце.
Я буду трызніць імі зноў і зноў,
Яны — мае навек, да самай смерці.

Застаўшыся з маленства на вайне,
Я аднаго хачу, мая краіна:
Каб гэта скончылася ўсё на мне.
Каб гэта ўсё не стала доляй сына.
1965 г.

ЛЮБОЎ МАЯ, ГОРДАСЦЬ І ВЕРА

Згодна плану, прадугледжваецца высяленне 75 працэнтаў беларускага насельніцтва з займаемай ім тэрыторыі. Значыць, 25 працэнтаў беларусаў па плану галоўнага ўпраўлення імперскай бяспекі падлягае анямечванню...

З апублікаваных дакументаў аб гітлераўскім плане «Ост»

Дык вось што з табою хацелі зрабіць,
Любоў мая, гордасць і вера!..
Аб гэтым патомкаў прашу не забыць
На сто пакаленняў уперад.

Які нечуваны чакаў прыгавор!
Прымусіўшы гвалту скарыцца,
Тры чвэрці адправіць на голад і мор,
А рэшту — хрысціць у арыйцаў.

Тры чвэрці адправіць за тысячы вёрст
Ад гоняў, дзе й вецер быў родны,
Каб нават памерці да дзедаўскіх гнёзд
Вярнуцца не мог аніводны.

А рэшту пакінуць, каб неслі крыжы,
Каб самі магілу капалі
Для скарбаў тваёй неўміручай душы,
Для сонечных песень Купалы;

Каб сёння, праз дваццаць гадоў усяго,
Нявольнік і раб на Радзіме,
Не мог я маленькага сына свайго
Па продку назваць нашым імем.

Паганаю, чорнай варожай крывёй
Быў план перакрэслен вар'яцкі!
У сховах зямлі шматпакутнай тваёй
Іх дух датлявае ваяцкі.

Гніюць-дагніваюць таго касцякі,
Хто прагнуў знайсці тут прастору.

Табе ж уздымаць пераможна сцягі —
Чым далей, тым вышай угору.
1960 г.

СЦЕЖКІ ДА РОДНЫХ МАГІЛ

> Тут пахаваны чырвонаармеец Малышава Валянціна Мікітаўна 1924 г. нараджэння. Загінула ў барацьбе з фашысцкімі акупантамі 6. 06. 1944 г.
>
> *Надпіс на абеліску непадалёк ад Невеля*

Наперадзе — мосцік драўляны стары.
Ручай безыменны — граніца.
Далей — беларускія пойдуць бары…
«Вадзіцель, ці нельга спыніцца?
Магілу мінуць не магу я, браток,
Яна вунь на ўзгорачку, блізка…»
Сцяжынкай іду на пясчаны грудок,
Дзе хвойкі наўкруг абеліска.

Што скажа мне, зроблены дбала нажом,
У зорчаты надпіс на блясе?
Чыя тут на ўзлеску, што быў рубяжом,
Гарачая кроў пралілася?
Да роднае хаты, да мілых прысад
Зямляк мой спяшаўся, магчыма?..
Тут спіць Валянціна…
Савецкі салдат…
Звычайная наша дзяўчына.

Для нас, маладых, засталіся ў лугах
Яе несабраныя краскі,
І белай чаромхі дурманлівы пах,
І сонца гарачыя ласкі;
Для нас засталіся абдымкі вятроў
На ўсіх бальшаках і прасёлках,
І музыка ліўняў, і пошум дуброў,
І свіст перапёлак на золку.

Над гэтым салдацкім капцом дарагім
Прашу аднагодкаў: праверце,
Ці не заралі дзе да родных магіл
Сцяжыны — у полі і ў сэрцы!
1959 г.

* * *

У партызанскай пушчы ў снежны вечар,
На нізкіх нарах пасярод зямлянкі,
Стары Сяткевіч — знакаміты фельчар —
На плечкі шчупленькія
ставіць банькі.

Ён совае маленькі факел сіні
У калпачок шкляны,
і спрытна лепіць
Паміж лапатак,
і перад усімі
Бурчыць на маці:
«Апранала б лепей...»

Каржакаваты і калматабровы,
Ён мне здаецца магам-чарадзеем,
Што прыблукаў у гэты лес зімовы,
Каб нам вярнуць шчаслівую надзею.

Я за жыццё дзівос пабачыў многа —
Знарок прыдуманых, каб свет здзіўлялі,
Але чамусь яны амаль нічога
Да скарбаў памяці не дабаўлялі.

А гэта ў сэрца залягло навечна:
На нізкіх нарах пасярод зямлянкі
Стары Сяткевіч — партызанскі фельчар —
На плечкі шчупленькія
лепіць банькі.
1966 г.

БАЛАДА ПРА КАМСАМОЛЬЦА

Як лента, уецца дарога між гоняў.
З узгорка, што дрэмле у сонечным пыле,
Спускаюцца карнікі ў вёску на конях,
І коні, угрэтыя ў пене, што ў мыле.
А вестка маланкай ад хаты да хаты —
Трывожная вестка, што блізяцца каты.

І мужны юнак з непакорнай душою —
Яму яшчэ толькі семнаццаць мінула —
Прабег да пшаніцы шырокай мяжою,
І родная ніва яго захінула.
Ды позна… прыкмеціў раз’юшаны вораг.
Загад афіцэра: «Даставіць жывога!»
А маці глядзела, як ён захінуўся,
Як сына заліў акіян каласісты,
І сэрцам маліла: хаця ж бы вярнуўся,
Хаця ж бы не ўбачылі сына фашысты.
А маці глядзела: «Заўважылі, гады!»
І, ломячы рукі, упала на грады.

Ды толькі пярэднія страшным галопам
Ускочылі ў ніву і з крыкам і з храпам,
Як першы наезнік асунуўся снопам:
Гарачая куля скасіла сатрапа.
Бясшумна і прагна густая пшаніца,
Як бездань марская, глынула арыйца.
А карнікі рынулі ў лютасці дзікай:
За некалькі крокаў жывая прынада!
І зноўку жахлівая смерць-невідзімка
Свінцовай асой упілася у гада.
І новы наезнік за грудзі схапіўся,
І выпусціў повад, і долу зваліўся.
Ужо запыніла разгубленасць катаў.
Ды вынырнуў хлопец з зялёнае хвалі,
Устаў ва ўвесь рост ён, і шэсць аўтаматаў
Шэсць чэргаў на сэрцы яго скрыжавалі…
У поле, дзе ніва наўсцяж каласіла,
Шырокай мяжой бегла маці да сына.
1947 г.

ГАРЫЦЬ, ГАРЫЦЬ МАЯ ЛАГОЙШЧЫНА

Патрыятычная араторыя з чатырма баладамі

Горит, горит село родное,
Горит вся Родина моя.
З партызанскай песні

Гарыць, гарыць мая Лагойшчына —
І позна ўноч, і рана ўранку.
Шалёна-дзікая разбойшчына
Руйнуе край бесперастанку.

Не стала Рудні і Кандратавіч,
Датла скіпела Гарадзішча —
І плакаць некаму над стратамі,
Над чорным сумам папялішчаў.

Гарыць Хатынь, Губа, Ідаліна,
Палаюць Ніўкі, Стайкі, Гані...
А колькі заўтра будзе спалена —
Крумкач варожыць на курганні.

Ужо зрабілася бяздомнаю
Старонка ўся ад хеўры лютай.
А вораг кружыць хмарай цёмнаю:
«Яшчэ зраблю цябе бязлюднай!»

Балада пра паслухмяную Гэлю

Не было ў удоўкі
З Гэляю турбот.
Мець дачку такую —
Проста шчасце ў хаце:
Ні адной нязгодай
За шаснаццаць год
Не пасмела Гэля
Запярэчыць маці.

Як бярозка ў лесе,
Вырасла яна:
І такою чыстай,

І такой ціхманай.
Не паспела толькі
Падарыць вясна
Пацалунак першы
Гэлі паслухмянай.

Нейк бачыць Гэля,
Стоячы ў двары:
Вуліцай да брамкі
Паліцаі крочаць.
Напіліся недзе
Служкі немчуры,
Скаляцца, як выжлы,
Як звяр’ё, рагочуць.

Кінулася Гэля
Белая як снег
Цераз сад да рэчкі —
На кусты надзея.
А з гарода маці
Ёй крычыць услед:
— Гэля, стой! Вярніся!
Стой, кажу табе я!..

Гэля ўмела бегаць —
Гэля б уцякла,
Затулілі б Гэлю
Лазнякі ды вольхі.
Але ж Гэля ў маці
Добраю была:
Не магла парушыць
Мацярынскай волі.

— Дачанька, вярніся! —
Чуецца ізноў.—
Што яны нам зробяць?
Мы не вінаваты!..
І дзівачка Гэля
Пакідае схоў,
І трасецца з плачу,
І ідзе дахаты.

Ні жывой ні мёртвай
Узышла на двор.
Абступілі злыдні
Гэлю-прыгажуню.
Лупавокі унтэр
Крутануў затвор:
— У падвал — старую!
— Ты — са мной — у пуню!

Кінулася маці:
— Не чапай дзіцця!
Раненай арліцай
Падляцела ў гневе.
Адступіў паўкроку
П'яны паліцай —
І нягучны выстрал
Сонца збіў у небе.

Пакаціўся долу
Чорны шар з гары —
За пагоркі ў полі,
Дзе аўсы жаўцелі.
І крычала нема
Цішыня ў двары
На збялелых вуснах
Паслухмянай Гэлі.

*

А пад Казанню, недзе ў Печышчах,
Стары паэт не спіць начамі.
Празорца, волат, чалавечышча
Пакутна горбіцца ў маўчанні.

Пра родны край тужліва марачы,
Глытае ўдушны дым маркоты.
О, каб цяпер яму ў Беларучы
І ў сэрцу мілыя Акопы!

Туды, дзе Прудзішча і Селішча,
Туды, дзе Гайна і Бясяды,
Дзе да Ядвігіна аселіцай
Вялі ў Карпілаўку прысады!..

Яму так мала на Лагойшчыне
І гэтак многа-многа трэба:
Чарпнуць з крыніцы той прыгоршчамі,
Дзе хлопцы п’юць, не зняўшы стрэльбаў…

Балада пра чырвоны каснічок

Кожны ранак Манечка
Падбягала к маці:
«Запляці мне, мамачка,
Каснічок чырвоны!»

Маці слухаць мусіла
І ўплятала гожа
У кудзеркі русыя
Каснічок чырвоны.

Ах, як добра Манечцы
Бегаць па дзядзінцы,
На галоўцы маючы
Каснічок чырвоны!

Дома ўсе вялікія —
Мама, тата, баба —
Маню так і клікалі:
«Каснічок чырвоны!»

Толькі ў хату ранічкай
Уварваўся немец —
Выбіў з рук у Манечкі
Каснічок чырвоны.

Маня з мамай тупала
На дзядзінец людны:
«Ці забраў ён, думала,
Каснічок чырвоны?»

Мама прыгаворвала:
«Прыйдзе тата з пушчы —
Ён адыме ў ворага
Каснічок чырвоны…»

Прыпазніўся з хлопцамі
На дзядзінец бацька.
«Дзе ты, маё золатца,
Каснічок чырвоны...»

З мамаю ціхусенька
Манечка ляжала —
Цёк па шыйцы худзенькай
Каснічок чырвоны.

*

Гарыць, гарыць мая Лагойшчына
І кроўю сходзіць несціхана,
Як Русь калісьці пад манголышчынай,
Пад капытамі Чынгісхана.

Раз не ўдалося з сэрцаў выпалаць
Свабоды сімвал непакорны —
Самыя сэрцы хочуць выпаліць,
Ператварыць у вугаль чорны!

І стогне неба, пагражаючы,
І бомбы сыпяцца, як плашкі, —
І на Барыскі, і на Жабічы,
І на Дзяніскі, і на Дашкі.

Зямля ў агні пякельным корчыцца
І адказаць сабе не можа:
Калі ж, калі нарэшце скончыцца
Шаленства набрыдзі варожай?

Балада, якую немагчыма расказаць да канца

Пасты — на дарогах, ля гумнаў — пасты,
Засада — на кожнай сцяжынцы.
Сям'ю за сям'ёю у свіран пусты
Прыкладамі гоняць чужынцы.

І бачыць жанчына, што выйсця няма,
Ад роспачы — блага жанчыне.
«Схаваю сыночка... Загіну сама,

Дык, можа, дзіця не загіне...»

Сказала: —У грады, сыночак, бяжы! Бяжы! —
Загадала малому.—
Стуліся ў разорцы і ціха ляжы,
Пакуль я вярнуся дадому!..

Пражэрліва ліжа смяротны агонь
Бензінам аблітыя сцены.
Стаяць і любуюцца каты кругом,
Як шэрыя прывіды-цені.

Аж раптам: бяжыць хлапчанё на пажар,
І плача, і слёзы глытае,
І трэ кулачкамі замурзаны твар,
І штосьці пра маму пытае.

Ці голас матулі пачуўся яму
У жудасных крыках пакуты?
Ці можа ў разорцы сырой аднаму
Даўгімі здаліся мінуты?
— Хадзі! — мацюкнуўшыся, карнік
сказаў.—

Хадзі, бальшавіцкае семя!
Пакуль яшчэ стрэльбу ты ў рукі не ўзяў —
Хай вецер твой попел рассее!..

Хапіўшы малога, нібы птушаня,
Узняў над сабою...

*

Гарыць, гарыць мая Лагойшчына,
Але ў адплату за пажары —
На дол хрыбтом перахрабошчаным
Распасціраюцца пачвары.
Трашчаць масты, дарогі дыбяцца,
Ляцяць саставы пад адхоны,
І, растрыбушаныя, сыпяцца,
Як гнёзды восаў, гарнізоны.

А ў пушчу цёмную Вяпрацкую,
А ў векавечны бор Руднянскі —
На бой, на смерць, на вернасць брацкую
Народ шыбуе партызанскі.

Тваю трагедыю, Лагойшчына,
Што будзе помніцца да скону,
Ён не пакіне неадпомшчанай
І не даруе анікому!

Балада колішняй вуліцы

Я была зусім звычайнай —
Невялікай, ціхай вулкай,
Па канцах — крыху пясчанай,
Пасярод — грудаста-мулкай.

Я была ў рабінах, вербах,
У штыкетах і парканах,
У пакрыўленых асверах,
За платамі паўтырканых.

Хоць гуло струной трывожнай
Нада мной маё сучассе —
Кожны вечар шыбай кожнай
Мне дарыў людское шчасце.

Снег сыходзіў — я чакала
Самых першых босых пятак
І нібы сама ўцякала
Ад вачэй сварлівых матак.

Ранічкою мякка быдла
Шаргацела капытамі,
Пастушкі ішлі — нібыта
Росных долаў капітаны.
Як вяселле праязджала —
Беглі коні ашалела,
Я ад тупату дрыжала —
Мне ні трохі не балела.

А балела страшна ў дыме,

У агні тым, што аднойчы
Па-над хатамі маімі
Заклубіўся апаўночы.

Ні парканаў, ні штыкетаў,
Ні рабін маіх не стала.
Толькі гора з лета ў лета
Горкім зеллем прарастала.

Я пакрыта і сягоння
Палыном, сівым, як прысак,
Хоць сябе ранейшай помню
Да балючых самых рысак.

Вы, турысты, не ламайце
Палыну — прашу зарана,
І па мне — цішэй ступайце:
Я — зямлі жывая рана.

Фотаздымкаў не рабіце —
Ні к чаму і недарэчы:
Хіба можа ў іх адбіцца
Немы крык нечалавечы?

Так запомніце, без картак:
Сэрцам, нервамі, вачыма...
ЦІ я гэтага не варта?
Недастойная, магчыма?
Што ж тады пільней і болей
Чалавецтву помніць трэба,
Каб яшчэ страшнейшым болем
Не праціць зямлю і неба?

*

У свеце знаюць смутак Лідзіцэ
І Арадур у горкай скрусе.
А партызанкай першай лічыцца
Зямля бясстрашнай Беларусі.

Павек забойцаў ненавідзячы,
Мой край і кроплі не прыдумаў
Пра нашых дзевяць тысяч Лідзіцэ
І дзевяць тысяч Арадураў.

У нас агонь каціўся вёрстамі,
Па ўсёй зямлі гудзеў лавінай,
Забраўшы кожнага чацвёртага,
І — два мільёны з палавінай!

У нас усе бары і ельнікі —
Музеі славы несмяротнай.
Вы знайце гэта, пераемнікі
Вялікай доблесці народнай.

Не забывайце сцежкі даўнія,
Што мсціўцы вытапталі ў лесе,
Калі праз ночы легендарныя
Вам светлы дзень насустрач неслі.

Не забывайце, што не ўсе яны
Садзяцца сёння між гасцямі,
Што нашы долы-горы ўсеяны
Не толькі ворагаў касцямі.

Усё, чаму яны не здрадзілі:
І праўду іх, што ў бой вадзіла,
І веру іх, якой не страцілі,—
Спытае заўтра з вас Радзіма.

І песень тых, што грозна пеліся:
«Фашыстам спуску не давайце!»,
Якімі сэрцы ў сцюжу грэліся,
Вы песень тых — не забывайце!

І мовы той, што з гулу полымя

І з-пад зямлі, жывою з ямаў
Крычала, рвалася праклёнамі,—
Вы не цурайцеся таксама!

І дум, што думаліся ў горычы,
І слёз, што выплакалі маткі,
Пра свой бясхмарны дзень
гаворачы,
Не забывайце іх, нашчадкі!

Душою радасна-ўлагоджанай
Не забывайце, што і сёння —
Гарыць, гарыць мая Лагойшчына
Трывожным полымем бяссоння.
1966 г.

3

* * *

Я песню ў сэрцы табе складаў,
Гадамі радкі выношваў;
Да кроплі, што меў і што мог, аддаў,
Каб песня была харошай.

Найлепшыя думкі — мары свае
(Свае — чужых не выпрошваў)
Любоўна ўплятаў у тканіну яе,
Каб песня была харошай.

Лясы-пералескі, дубровы, гаі
З бярозамі ў чорных прошвах
І ноччу і днём шумелі-гулі,
Каб песня была харошай.

І зманлівы пах даспелых малін,
І водар лугоў някошаных —
Усё змясцілася ў сэрцы маім,
Каб песня была харошай.

Якую ж трывогу я зараз таю,
Не знаючы зноў супакою?
Ці гэткай чакала ты песню маю?
Ці прымеш яе ты душою?
1955 г.

БАЛЬШАК

Праз долы-нізоўі,
Дзе ўвечар туманы ўстаюць,
Праз водар мядункавы
Спелых лугоў у пракосах,
Праз рэкі і рэчкі,
Што петлі блакітныя ўюць,
Праз ранішні гоман стозыкі
Пасёлкаў і вёсак,
Праз пушчу, дзе сосны
Струменяць жывіцу-пяршак,
Праз ліўні густыя,
Што раптам заслоняць паўсвета,—
Спяшаецца ўдалеч
Стары беларускі бальшак,
Спяшаюцца людзі,
Спяшаецца век-непаседа.

Мільгаюць бярозы —
Астаткі даўнейшых прысад,
Гіганцкімі скрыпкамі воддаль —
Слупы з правадамі...
Імчуся і думаю:
Колькі стагоддзяў назад
Тут прашчуры босыя
Сцежку сабе пракладалі?
І колькі стагоддзяў
Тут гора хадзіла пасля,
Мужычую помсту хавала
Пад цёмныя шаты?..
І колькі разоў тут
Пяляліся чужынцы здаля,
Губляючы гонар і славу,
Штандары і шапкі?..

Нібы ўпершыню,
Углядаюся зноў у прастор —
У мілыя, родныя вобразы
Любага краю.
Без гэтых бароў задуменных,
Без гэтых азёр,

Без гэтых палеткаў
Я шчасця на свеце не знаю.
Вядзі ж мяне ўдалеч —
За ўсе гарызонты, бальшак!
Праз будні імчы
І праз святы,
Праз дні і праз ночы —
Каб вецер Радзімы
Гудзеў несціхана ў вушах,
Каб дых захліпаўся,
Каб слёзы ўзбягалі на вочы!
1964 г.

А Ў ПОЛІ ВЯРБА...

Рыгору Раманавічу Шырме

Пякло нясцерпна. Млела ўсё навокал,
Нібы зямлю хто варам абварыў.
Як з рупараў, з адкрытых насцеж вокан
Плыў голас: дыктар штосьці гаварыў.

Пасля раздольна песня загучала.
Здалося, лівень хлынуў з вышыні!
Яе мне маці некалі спявала,
Спрадаючы кужэльнай ніткай дні.

Ах, песня маці! Я забыў на стому,
Забыў на млявасць, што ўсяго звяла.
Мяне сцяжынка ўжо вяла дадому,
У бацькаў двор аселіцай вяла,

Дзе на траве бялеюць ранкам росы,
Дзе кладкі выгнутыя над вадой,
Дзе й я калісьці — загарэлы, босы —
Каня паіў з дзяўчынай маладой...
Дыхнула свежасцю,— і лёгка стала,
Пачуўся лесу пошум, плёскат рэк...
Мой родны край, мая зямля спявала,
Мая любоў, адзіная навек!

А я... здалося, піў, прыпаўшы ніцма
Да ручая з крынічнаю вадой...
. . . .
Мы часта ў спёку ходзім паўз крыніцу,
Але ці часта п’ём з крыніцы той?
1959 г.

СТАРЫЯ ДРУКАРНІ

У розных кутках беларускай зямлі
(Там помнікі б з мармуру высечы!)
Славутыя колісь друкарні былі —
Гадоў таму ледзь не паўтысячы.

Даўно супачылі ў зямлі друкары,
А плён іх сыноўняга подзвігу
Сцірала гісторыя з гэнай пары —
Дзе кроўю, дзе гучна, дзе поціху.

І месцы ўжо тыя нялёгка знайсці,
Парослыя крыўдамі-бедамі,
Дзе ўсходзілі першыя кветкі цвісці
Красы, між народаў няведамай.

О, як бы разросся той кветнік, той сад,
Хоць вёсны былі неспагаднымі,
Калі б не стаптаў заваёўнік-магнат,
Калі б чужакі не спаганілі!

Але, як зярняты з угрэтай раллі,
Слязамі і кроўю палітыя,
Ізноў прарасталі, буялі, цвілі
Бяссмертныя родныя літары!

І чулася, чулася ў стуку станкоў,
Што ім не замоўкнуць заклятымі,
Што будуць яны за хрыбтамі вякоў
Грымець паліграфкамбінатамі.
1965 г.

* * *

Я хаджу, закаханы
У твае краявіды,
І шапчу як прызнанне:
О, мой край дарагі!
Зноў нясу табе ў споведзь:
І трывогі, і крыўды,
І надзеі, і ўцехі,
І любоў, і грахі…

Пасля доўгіх расстанняў
І далёкіх вандровак
Я вярнуся навекі
Ў засень клёнаў тваіх.
Толькі з роднага долу,
Толькі ў роднай дуброве —
Як не дрэвам, хоць кветкай
Прарасту для жывых.
1962 г.

РОДНАЕ СЛОВА

Пры суседзях у вёсцы нялоўка
«Невучоным» сябе паказаць,
І пільнуецца хлопец, каб слоўка
Так, як кажуць яны, не сказаць.

Мовы ён не забыўся, вядома,
Гэтых простых і сціплых людзей.
Толькі ён ужо год, як не дома,
І на дом не ўскладае спадзей.

Маці песню малому спявала
Пра духмяны ў бары чабарок…
Песня сыну нялюбаю стала,
Як пакінуў бацькоўскі парог.

Ад калыскі знаёмыя рэчы
Ён па-іншаму ў хаце заве.
Маці туліць хусцінаю плечы:
«Што ж, і пэўна… не ў вёсцы жыве».

Ёй не ў крыўду сынкова пагарда…
Друг высока абучаны мой!
Сёння матчынай мовы, а заўтра
Засаромішся маці самой?

Ведай: роднае слова грымела
У крывавым агні барыкад,
За свабоду адважна і смела
Заклікала ў паход, як набат.

Родным словам мы грознай парою
Гуртавалі рады змагароў,
З родным словам на вуснах герояў
Запякалася алая кроў.

За яго паміралі і гіблі,
Каб на здзекі і глум не аддаць,
Каб маглі сёння песні і гімны
Пра шчаслівую долю складаць!
1960 г.

ПРЫЗНАННЕ

Я шчаслівы, што ў суджаны час
Нарадзіўся на гэтай зямлі,
Дзе такія густыя лясы
І такія спакойныя рэкі.
Дзе вясной непаўторна штораз
Зелянеюць разлогі-палі,
Дзе ўладар гэтай дзіўнай красы —
Ты, народ мой, на вечныя векі!

Я шчаслівы, што вольна магу
Мерыць крокамі далі-шляхі,
Што вадою гаючых крыніц
Я магу праганяць сабе смагу,
Што глыбока ў душы берагу
Гоман пушчаў таемна-глухі,
Бляск вясёлых электразарніц,
Колер роднага сцягу.

Я шчаслівы, што ўзяў для жыцця
Хоць па кроплі малой ад цябе —
Працавітасці шчырай тваёй,
І сардэчнай любві, і спагады,
А яшчэ ўзяў адвагу байца,
Каб не гнуцца ў агні-барацьбе,
І пашану да славы жывой,
І бязлітасць да чорнае здрады.

Я шчаслівы, што ў братняй сям'і
Ты надзейную дружбу знайшоў,
Хлебам-соллю часцей што ні год
Сустракаеш гасцей ля парога,
Што ў далёкіх і блізкіх краях,
Дзе ні быў, дзе ні ехаў, ні йшоў,
Я не чуў пра цябе, мой народ,
Аніводнага слова благога.
1959 г.

* * *

Не баюся, што мой век не вечны,
Што падамся за дзядамі следам.
Калі міф пра пекла недарэчны —
Дык чаго баяцца стрэчы з дзедам?

Пашкадую толькі, што замала
Даражыў нявечнымі дарамі:
І язміннымі начамі мая,
І дажынкавымі вечарамі.

Пашкадую, што пайду ад гэтых
Дарагіх і мілых сэрцу гоней,
Што на сцежках-пуцявінах свету
Не пацісну ўжо сябрам далоней.

А мацней за ўсё я пашкадую
Перад тым, як свет пакінуць весні,
Што ўжо больш ніколі не пачую
Нашай роднай беларускай песні.
1966 г.

СЛЁЗЫ ШЧАСЛІВАГА ЧАЛАВЕКА

Даўно калісьці, на пачатку веку,
Марыя Косіч, паэтэса наша,
Пісала ў вершы «На перасяленне»,
Як цяжка людзям пакідаць свой край.

«Мы ж тут свет пабачылі,
Тут мы і ўзраслі,
Маладыя лецячкі
Нашы тут цвілі…»

Я прыгадаў забытыя радкі,
Калі на прыстані ўладзівастоцкай,
Дзе мы чыталі вершы роднай мовай,
Стары мужчына падышоў да нас.

Ён быў расчулены і ўсхваляваны,
Бо хліпаў носам, як дзіця малое,
Мыляў губамі, каб прамовіць нешта,
А словы не даваліся яму.

Калі ж стрымаў сябе ад слёз нарэшце,
Назваўся ціха і сказаў: — Даруйце,
Не спадзяваўся сам, што так раскісну,
Вы ўсю душу разверадзілі мне…

На нашы позіркі ён усміхнуўся
І адказаў:— Я магілёўскі родам.
Перасяленец. Сёлета вясною
Было паўвека роўна, як адтуль…

— І як жывецца вам?
— Жывецца добра.
Настаўнік я, са званнем ганаровым.
І ўзнагароды ёсць. І домік з садам.
Наогул, грэшна скардзіцца на лёс.

Быў малады — расціў сыноў і дочак,
Цяпер унукі ўжо — не хопіць пальцаў,
Каб палічыць… Такім прырос карэннем,
Што не сарвацца з гэтай мне зямлі.

Ды і зямля тут не абы-якая.
Вы самі ўпэўніліся: край багаты!
І людзі верныя: з такімі разам
Хоць і на месяц, дык не прападзеш!

Але вось кожны раз, абы пачую,
Як заспяваюць песню беларусы
Ці загавораць моваю сваёю,—
Так і застрэне ў горле камячок...

І зноў стары заплюскаў нечакана
І пацягнуўся да вачэй хусцінкай.
А мы стаім, працятыя пытаннем:
Чаго ж ты плачаш, добры чалавек?

Ты сам прызнаўся, што кругом шчаслівы.
Пагадаваў дзяцей. Прыждаў унукаў.
Сумленны хлеб ясі. Да хлеба маеш.
Чаго ж яшчэ табе хацець, скажы?

І праца добрая ў цябе — па сэрцу,
І ад людзей табе хвала-пашана,
І любіш край, дзе так прыжыўся моцна...
Адкуль жа слёзы гэтыя, зямляк?

Няўжо яны ад той лясной крынічкі,
Дзе піў калісьці пастушок вясковы,
Ад той крынічкі, што не перасохла
За пяцьдзесят гадоў? Няўжо адтуль?..

Калі адтуль — тады няхай жа вечна
У сэрцах б’юць і сочацца крыніцы —
Крыніцы тога шчасця, што і ў самых
Найшчаслівейшых
дапытае слёз!

1962—1966 гг.

* * *

Край мой беларускі, край!
Дай мне прыгарнуцца, дай!
Да твайго ляснога
Вераснога долу,
Дзе так шчасця многа
Выпала на долю,—
Дай жа прыгарнуцца, дай!
Край мой беларускі, край!
Дай ты мне напіцца, дай!
Той вады гаючай
З той крыніцы вечнай,
Дзе ад ран балючых
Ты арлоў вылечваў,—
Дай жа мне напіцца, дай!

Край мой беларускі, край!
Дай ты мне паслухаць, дай!
Як на лад пявучы
Старажытнай мовы
Тут гамоняць пушчы,
Там шумяць дубровы,—
Дай жа мне паслухаць, дай!

Край мой беларускі, край!
Дай ты мне прайсціся, дай!
Па тваіх прасторах,
Па шляхах бясконцых,
Уначы — пры зорах,
Раніцой — пры сонцы,—
Дай жа мые прайсціся, дай!

Край мой беларускі, край!
Дай мне наглядзецца, дай!
На твае на пожні,
На лугі ды рэкі,
Каб у час апошні
Ўзяць з сабой навекі,—
Дай жа наглядзецца, дай!
1966 г.

ПРЫВІТАЛЬНАЕ

Прачытаўшы вершы васемнаццацігадовых

Спявайце, юныя паэты!
Спяліце ў бурах пачуцця
Неўтаймаваны боль планеты,
Непераможны крык жыцця!

Магчыма, вам якраз і здзейсніць
Дзядоў вялікіх запавет:
Узняцца так на крыллях песні,
Каб чуў і бачыў цэлы свет!

Назло прарокам самазваным,
Што глуха каркаць пачалі,
Спявайце спевам нечуваным
На мове любай вам зямлі!

Спявайце, помнячы нязменна:
Пакуль паэты будуць пець —
Не быць Радзіме безыменнай,
Зямлі бацькоў — не анямець!
1965 г.

* * *

У старажытным гарадку над Гайнаю,
Ля зруйнаванай кляштарнай сцяны,
Я думаю, як дзіка, як нядбайна мы
Парою ставімся да старыны.

Чым ганарыцца перад светам варта нам,
Чым даражыць павінен чалавек,—
Ірвём, грызём, руйнуем экскаватарам —
Тэхнічны, балазе, дваццаты век!

Гісторыю трымаюць у пашане ўсе.
Навошта ж безаглядна так наўсцяж
Мы разбурыць мінулае спяшаемся,
Як бы яно — галоўны вораг наш?

Хіба не з працы гаратліўцаў-прадзедаў
Яно вякамі паўставала тут?
Чаму ж няўдзячна гэтак абакрадзена
Зямная памяць іх зямных пакут?

Асцеражней, таварыш, са святынямі.
Чым замяніць іх думаеш, скажы?
Страшней за ўсё, як робяцца пустынямі
Палеткі плодныя людской душы.
1965 г.

АПОШНЯЕ СПАТКАННЕ З ВЕРАНІКАЙ

> Нават сціплая надзея памерці ў роднай зямлі і тая была адабрана…
> *З успамінаў бацькі паэта — Адама Ягоравіча Багдановіча*

Далёка ад роднага краю,
Чый вобраз па кроплі збіраў,
У трызненні белага маю
Самотны паэт паміраў.

Ён ведаў, што болей не ўстане,
Апошнія злічаны дні.
Чаму ж аніхто не загляне
З вялікай і мілай радні?

Няшчасная доля — памерці
У смутку-тузе аднаму.
Дзвярыма на першым паверсе
Хтось грукнуў, здалося яму.

Во — крочыць па ўсходках рыпучых,
Во — клямкаю бразгае ўжо.
І стала ад шчасця балюча:
Няўжо гэта праўда? Няўжо?

О божа! Сама Вераніка!
Яго Вераніка стаіць!
Галоўкаю русай панікла,
Журботна, тужліва глядзіць.

Букет васількоў і рамонкаў
Сціскае ля сэрца рукой…
Праклятая богам старонка
Зайшла да паэта ў пакой!

— Ну, што ж ты стаіш, Вераніка?
Не бойся! Бліжэй падыдзі!
Я столькі гадоў цябе клікаў —
І ўсё заставаўся адзін.

Я зведаў хвіліну адчаю

У гэтай чужой старане.
Цяпер адзінота, я знаю,
Навечна пакіне мяне...

За вокнамі пеніўся буйна
Захмелены ялцінскі май.
За вокнамі ўсплёснула бухта:
— Не плач, Вераніка! Бывай!

Яшчэ ты паспееш самотна
Наплакацца ў горкай журбе.
Яшчэ ты адчуеш, як моцна
Яго не хапацьме табе.
1965 г.

СПАДЧЫНА

М. І. Забэйдзе-Суміцкаму

1
Гэта спадчына
Мне засталася ад прадзедаў —
Гэта матчыных
Песень дзівоснае прадзіва:
      І вясёлых,
      І сумных,
      І слёзных,
      І грозных…
Песні гэтыя
Продкі складалі калісьці,
Берaглі,
Не сцураліся,
Не адракліся:
Ані ў стайнях —
Пад панскімі бізунамі,
Ані ў храмах —
З ненаскімі абразамі.
Не гадамі —
Глухімі, як поўнач,
Стагоддзямі,
Калі ў поле вясною
З сахою выходзілі,
Калі ўвосень мякіну
Бязменамі мералі,—
Продкі ў долю
І ў песню шчаслівую
Верылі…

2
Ты журылася, песня,
Ты плакала, песня,—
Русакосай,
Пахілай вярбою над ставам,
Сіратой
Над убогай магілаю маці,
Адзінокай зязюляй
У белым бярэзніку…
Сумавала

Рабінай у полі асеннім,
Жураўліным ключом
У захмараным небе,
Ветрам зімным
У коміне хаты сялянскай...
Галасіла наўсхліп
У застоллі вясельным,
Абягала слязьмі
На дары, на палотны,
На падушкі,
Што мулкімі будуць
Да скону...
Калыхала калыску
На рваных пастронках,
Калаўротам
Гудзела ў цішы вечаровай,
Напівалася п'яна ў карчомцы
На свята,
Па аселіцах росных
Блукала ўначы.
Шаргацела сярпом,
Шалясцела калоссем,
Шапацела сухім мурагом
Пад граблямі,
І толькі ніколі-ніколі
Не шамацела рублямі!..
Званочкам
Пазвоньвала на начлезе,
Рассыпалася
Смехам дзявочым па лесе,
Адгукалася
Рэхам на ўзгорках і ў долах,
Булькатала крыніцай
У засені ясеняў,
Ручаінай журчала
Па чыстых каменнях,
То ля самага сонца —
Высока-высока —
Трапяталася жаўранкам
У сіняве.

То плыла на плытах —
Па Дзвіне,
Па Дняпры,
Па Бярозе,
То ў закуранай кузні
Звінела на чорным кавадле,
То дубоваю воссю
Скрыпела ў чумацкім абозе,
У далёкай дарозе,
У спёку,
У слоту,
У дождж.
То з апаленым крыллем,
Як птах асірочана-грозны,
Узлятала, кружыла
Над вогнішчамі па начах,
Закідаючы іскры
У сонныя панскія гнёзды —
Пад маўклівай ухвалай
Навостраных кос
На плячах.

4

Ты склікала,
Збірала маёўкі ў бары,
Ты гучала паролем
У вуснах падпольшчыкаў,
Ты пайшла руйнаваць
Свет агідны стары,
Калі залпы «Аўроры»
Разнесліся пошчакам.
На чале эскадронаў
Скакала ў сядле,
Сцяг вышэй падымала,
Прыўстаўшы на стрэмя.
З камунарамі разам
Расстрэлівалі цябе,—
Неўміручая,
Выйшла жывой з-пад расстрэлу.
І тады...
Як жа ты загучала тады!
Колькі радасці весняй

Забілася ў тонах!
Твой нястрымны разгон,
Твой узлёт малады
Ільічом быў акрылены
У сэрцах гартоўных.
Першым трактарам
Ты ў маю вёску прыйшла,
Першай лямпачкай зыркай
Заззяла пад столлю,
Першы раз на абрус
Белым хлебам лягла
І навечна паверыла
Шчасцю-раздоллю.

5
Часта думаю:
Што, каб не матчына песня?
Чым бы дыхаў?
На холадзе чым саграваўся б?
Папрасімцам, напэўна,
Бадзяўся б па свеце,
Жабраком
Між чужых і радні
Пабіраўся б.
А цяпер —
Валадар я нязлічаных скарбаў,
І другім не зайздрошчу —
Прызнацца папраўдзе,
І ніхто не пачуе
Ні крыўды, ні скаргаў,
Што не кінуў нічога
Мне ў спадчыну прадзед.
Мне з табою, мой скарб,
На планеце не цесна,
Я з табой —
І вялікі,
І знатны,
І дужы.
Я хачу зберагчы цябе,
Матчына песня,
Каб запоўніць табою
Спусцелыя душы!

Я хачу
Пасяліць цябе ў сэрцах
Нашчадкаў,
Каб ніколі мяне
Папракнуць не змаглі,
Каб было перад смерцю
Мне лёгка ад згадкі,
Што я жыў недарэмна
На роднай зямлі.
1963 г.

СВЯТА ЗЯМЛІ

Першы гром быў сёння ўночы
Дождж да дня шумеў вясёла.
І ранак вытарашчыў вочы,
Як дзіця,
          глядзіць наўкола.

Што за ноч магло зрабіцца!
Перайначана ўсё чыста:
Поле дыша
     і дыміцца
Парай лёгкаю празрыстай.

Набрынялыя пупышкі,
Раскалоўшыся ад грому,
Прыбіраюць цветам пышным
Кожнай яблыні карону.

Траўка вылезла ў канаўцы,
А ў бары —
     чуваць за мілі —
Музыканты-выканаўцы
Конкурс майскі аб’явілі.

О зямля!
Ты ўся ў абновах!
Ты ў мільён званочкаў звоніш
Ты на ста пявучых мовах
Весняй радасцю гамоніш.

Ты смяешся так шчасліва,
Што адразу ясна стала,
Як ты доўга, як цярпліва
Свята гэтага чакала!
1960 г.

* * *

Мне з кожным годам даражэй
Твае, вясна, дары-гасцінцы,
Здаровы хмель тваіх дражджэй
У кожнай тоненькай сцяблінцы.

Мне ўсё мацней карціць пачуць
Званочак срэбны ў паднябессі,
Прыпільнаваць, калі чуць-чуць
Падснежнік выгляне на ўзлессі.

Я прагным сэрцам п’ю настой
Тваіх чаромух і баюся,
Што развітаюся з табой,
А ўдосталь так і не нап’юся.
1960 г.

* * *

Як толькі ноч ліпнёвая
Махне крыламі сінімі
Ды цішыня вішнёвая
Па ўсіх садах затоіцца,—
Тады хоць сэрца вынімі,
Каб толькі супакоіцца.

Каб толькі там, дзе ясені
Вартуюць сінь высокую,
Не чуць, як хтосьці ў засені
Заве любоў далёкую,
Як плача-захліпаецца
Струна ў руках пявучая,
Як рвецца-надрываецца
Чыясь душа балючая.

Я ў гэту ноч ліпнёвую
Іду сцяжынкай вузкаю,
Сцяжынкаю жытнёваю,
Зямлёю беларускаю.

Іду, а над крыніцаю
Туман бялявы сцелецца,
І дыхае аселіца
Пахучай медуніцаю.

Іду, а песня новая
Расце ў душы, чаканіцца,
І перапёлка ўдовая
Не спіць да самай раніцы.

Іду, а неба нізкае,
А ночка сінякрылая,
І ўсё да болю блізкае,
І ўсё — старонка мілая!
1951 г.

* * *

Высока ў небе воблака плыве,
Плыве бялюткае, адно ў блакіце.
Яму ці сонцу ў чыстай сіняве
Жняярка крыллямі махае ў жыце?

Яму ці сонцу з берага ракі
Смяюцца дзеці — рэха тоне ў далях?
Яго ці сонца ловяць хлапчукі
Рукамі загарэлымі на хвалях?

Яму ці сонцу весела пяюць
Жанкі ў палях, забыўшыся на стому?
Яно ці сонца? — хочацца зірнуць
У вочы любай хлопцу маладому.

Жыццё і радасць, праца і любоў,—
На ўсё тут сэрца песняй адгукнецца!
У небе стайка белых галубоў
Над разамлелаю зямлёй уецца.
1951 г.

* * *

Калышацца калоссе,
Вакол, куды ні глянь,
Да самых да нябёсаў —
Жытнёвы акіян.

Далёка ў шыр-бязмежжы,
Дзе нікне далягляд,
Як чоўны на ўзбярэжжы,
Чарнеюць стрэхі хат.

Сям-там дубы, няйначай
Гіганты-маякі,
Дажджам залётным значаць,
Кірунак браць які.

Вятрыска ледзь хістае
Ускраек збажыны:
Высокая, густая —
Ідзеш, як ля сцяны.

А каласы шапочуць,
Над вухам шалясцяць,
Як бы, здаецца, хочуць
Падзяку перадаць

Зямлі і цёплым ліўням,
І сонцу, і вятрам,
А перш за ўсё — руплівым
Мазолістым рукам.
1959 г.

* * *

Калгасны жнівень выйшаў на парад.
Абмыты ўночы цёплымі дажджамі,
Нібы на выстаўцы, развесіў сад
Гірлянды яблыкаў на плот дашчаны

Густую грыву залатых аўсоў
Жняяркі спрытныя стрыгуць няўмольна,
А там, дзе звон жытнёвых каласоў
Нядаўна чуўся,— ходзіць статак вольна.

Да элеватара — ці дзень, ці ноч —
Грузавікі з дабром ідуць няспынна.
Дарогам горача. Трава паўзбоч
Авеяна сівым, як прысак, пылам.

У агародзе — цесна: агуркі
Не паспяваюць выбіраць жанчыны.
Турнэпсы белыя ды буракі —
Аж павылазілі да палавіны.

Качан за лістам апранае ліст —
Яму таўсцець да самых дзён марозных.
І бульба ў рост ідзе: як паглядзіш —
Ажно зямля варушыцца ў баразнах!
1954 г.

* * *

Па рэспубліцы восень ідзе.
Кажуць, рысы старыя захоўвае:
Гэтаксама стаіць на вадзе
Пачарнелае лісце альховае.

Векавыя каштаны ў двары
Асыпаюць плады рудабокія…
Толькі ёсць і другія дары,
Што кранаюць пачуцці глыбокія.

Восень зроду такой не была:
Залатая, пахучая, цёплая,
У засекі пудамі прыйшла,
Узнялася стагамі на поплаве;

Засвяцілася рунню ў палях —
Морам шчодрай і ласкавай зелені.
А яшчэ — маладая ў гадах —
Наша восень багата вяселлямі.

Сёння ў роднай маёй Слабадзе
Я не бачу журбу вераснёвую.
Не павук павуціну вядзе
Пад страху чарапічную новую —

Гэта провад абвіў на сцяне
Ізалятараў белыя кубкі…
Вось чым сёння хвалюе мяне
Лістапад на дарогах рэспублікі.
1949-1951 гг.

* * *

Замірае,
Сціхае
Мая залатая дуброва,
Асыпае,
Скідае на дол Свой задумлівы ўбор.
Не звініць і не льецца
Раздольна-вячыстая мова,
Толькі шорхат сухі пад нагамі,
Як скарга-дакор.

А нядаўна ж яшчэ —
На пачатку нядоўгага лета —
Божа мой,
Што рабілася тут,
Што за свята было!
Як усё бушавала,
Буяла лістотай і цветам,
Як усё гаманіла,
Спявала,
Гукала,
Гуло!

Колькі радасці
Чулася ў кожным
    разбуджаным гуку!
Колькі сілы
Ўкладалася ў сокат,
І строкат,
І свіст!
Кожны парастак прагнуў
Узвысіцца дрэвам магутным,
Кожны лісцік хацеў
Разрасціся ў агромністы ліст.

Дзе ж падзелася ўсё,
Што заместа вячыстага слова —
Толькі шорхат сухі пад нагамі,
Як скарга-дакор?..
Замірае,
Сціхае
Мая залатая дуброва,

Асыпае,
Скідае на дол
Свой задумлівы ўбор.
1966 г.

* * *

Цуд тварыўся — я праспаў:
Снег дасвеццем перапаў
Рана-рана.

І ляжыць ён на дварах,
На парканах, на дравах —
Чысты-чысты.

Для гасцей абрус у нас
Сцеляць гэтакі якраз
Белы-белы.

Счараваў вяскоўцаў снег:
Хоць бы слова, крык ці смех,
Ціха-ціха.

Моўчкі й я стаю ў цішы,
І так лёгка на душы,
Светла-светла...
1960 г.

* * *

Туманом празяблым вечар
Апусціўся на палі.
Задымілі ў вёсцы печы —
Быццам хмаркі паплылі.

Змрок гусцее на марозе,
Загараюцца агні.
Па прасёлачнай дарозе
Хтосьці едзе на кані.

Рыссю мчыцца конік шустры,
З-пад саней курыцца пыл,
І бягуць, бягуць насустрач
Тэлеграфныя слупы.
1946 г.

НАРАЧ

Вянок санетаў

Максіму Танку

Магістраль

Перад блакітным алтаром тваім
Трымаю споведзь і прашу прабачыць,
Што я наважыўся одумам сваім
У гэтых звонкіх хвалях парыбачыць.

Таго, што тут рыбак-мудрэц злавіў,
Мне не ўлавіць, напэўнае, і блізка.
Дый што казаць: ён тут з маленства жыў,
Ён тут радзіўся, ты — яго калыска.

Ён невад тут цягнуў, нібы свой лёс,
І песня ў невадзе яго звінела —
Яна на бунт, да помсты звала смела.

Я рад, што сэрцам да цябе прырос,
Да хваль тваіх, і соснаў, і бяроз,
Што звеку ты ў маіх вачах сінела.

I

Перад блакітным алтаром тваім
Прапелі голасна такія песні,
Што разляцеліся па краі ўсім
І ўжо далей тваё імя панеслі.

І калі недзе ведаюць пра нас
І добрым словам нехта ўспамінае —
Тут ёсць, напэўнае, і тых віна,
Хто аб тваёй прыгожай славе дбае.

Ты ў сэрцах іх — як зорка ў вышыні,
Што ў цемры ночы шлях дадому
значыць.
А чым жа я змагу табе аддзячыць?

Я — твой таксама. Мы — з адной радні.
Аб тым, што выспела ў былыя дні,
Трымаю споведзь і прашу прабачыць.

II

Трымаю споведзь і прашу прабачыць,
Як што не так. Калісьці ля кастра
Я папрасіў славутасць растлумачыць,
У чым сакрэт удачы песняра.

І ён сказаў: «Ні дар, ні спрыт, ні навык
Не дапаможа, калі спіць душа.
У нашай справе лепш не брацца нават,
Як сам сябе не запаліў спярша.

Увесь сакрэт у тым высокім крэда,
Што робіць шчасце труднае маім.
Я праз усё жыццё іду за ім

І знаю сам: без гэтага сакрэта
Мне не зрабіць — хоць правядзі
дэкрэтам, -
Што я наважыў одумам сваім».

III

Што я наважыў одумам сваім —
Я паўтару сабе, як клятву, нанач.
А покуль што стаю ў цішы хваін
І слухаю тваё дыханне, Нарач.

Ледзь чутна ў лодку плюхае вада.
Аднекуль песню родную даносіць.
І ўцешна нібы. І чагось шкада.
І сэрца нечае спагады просіць.

Цвіркочуць побач конікі ў траве.
Агеньчык дзесьці на касе маячыць.
Такой парой, здаецца, можна ўбачыць

І зразумець, чым цэлы свет жыве...
Будзь бласлаўлёна сіла, што заве
У гэтых звонкіх хвалях парыбачыць!

IV

У гэтых звонкіх хвалях парыбачыць —
Каго не вабіла сюды, скажы?
Пакуль змаглі мы долю перайначыць,
Тут пацяшаўся доўга зброд чужы.

Ён выграбаў свае багацці-скарбы,
Хмялеў, распусьнічаў і баляваў.
Твой слёзны плач, твае праклёны-скаргі
Насмешкай здзеклівай перакрыўляў.

А ты цярпела, у чаканні мсціўцы,
Які б за здзек і мукі адплаціў.
Твае прасторы морак апавіў.

Тваё здароўе кралі крывапіўцы.
Чаму ж яны не скарысталі, хціўцы,
Таго, што тут рыбак-мудрэц злавіў?

V

Таго, што тут рыбак-мудрэц злавіў,
Не праглынуць было ліхому зброду.
Сам родны край яго благаславіў
На гэты ўлоў у буру-непагоду.

Улоў ягоны — гнеў твой трапяткі,
Той чорны гнеў, што ўздыбліваў глыбіні.
Ён пераліў яго ў свае радкі,
Каб перунамі па чужынцах білі.

Ён шторму грознага адчуў прыход
Душой-барометрам па сіле ціску.
Па тым, як з роўнядзі ўзлятаў вятрыска,

Ён улавіў глыбінь водаварот.
А што сягоння тоіць тоўшча вод —
Мне не ўлавіць, напэўнае, і блізка.

VI

Мне не ўлавіць, напэўнае, і блізка
Тваіх таемных чараў прыгажосць.
Але табе я кланяюся нізка —
Затое ўжо, што ты на свеце ёсць.

Азёр дзівосных бачыў я нямала,
І калі чуў, як гучна славяць іх,
Мяне часамі крыкнуць падмывала:
«А вы да нас загляньце хоць на міг!»

Я разумею рыбака старога,
Чаму ён скрозь, куды б ні закружыў,
Як па каханай, па табе тужыў:

Апроч цябе — няма ў яго нічога,
Апроч паклону ля твайго парога...
Дый што казаць: ён тут з маленства жыў.

VII

Дый што казаць: ён тут з маленства жыў,
І з той пары, на ўцехі небагатай,
Як мацярынскай ласкай, даражыў
Тваім прыветам і тваёй спагадай.

Ты, не даверыўшы другім, сама
Яго вышэйшай мудрасці вучыла:
На свеце лепшага кутка няма,
Чым той куток, дзе маці нарадзіла.

Лепш за яго распяцца на крыжы,
Чым выракчыся, як бяздомны лыска,
Што хоць куды з-за большага агрызка

Гатоў пабегчы — толькі пакажы.
Твой сын другім не прадаваў душы.
Ён тут радзіўся, ты — яго калыска.

VIII
Ён тут радзіўся, ты — яго калыска.
А «дзе радзіўся — там і памірай».
Яго не звабіць іншая прапіска —
Чужых кутоў размаляваны рай.

Яму хапае спраў — аж лішне, можа,
На той зямлі, дзе зведаў хлеба смак,
Дзе ўпершыню падгледзеў, як прыгожа
Кладзе на вокны ўзор мароз-мастак,

Дзе ўпершыню падслухаў на баразнах
Крык жураваў, зляцелы з-пад нябёс,
Дзе ўпершыню падлеткам службу нёс,

Калі з турмой дзядзькоў сівабародых,
Ахрышчаны ў тваіх празрыстых водах,
Ён невад тут цягнуў, нібы свой лёс.

IX

Ён невад тут цягнуў, нібы свой лёс,
І ты яму дароў не шкадавала.
Штодзень, штодзень на твой шырокі плёс
Выходзіў золакам, ледзь-ледзь світала.

Наскрозь прадублены, як вадзянік,
Раўнівым вокам акідаў прастору:
А ці не зблоціў выспу рабаўнік?
А ці не ўкралі Гатаўскага бору?

І як ні цяжка тут было яму
Парою той, што ў хвалях адкіпела,—
Ён веславаў насустрач сонцу ўмела.

Ён запавету верыў аднаму,
Што ад дзядоў прыняў. Відаць, таму
І песня ў невадзе яго звінела.

X

І песня ў невадзе яго звінела,
І вырывалася ў бязмеж-прасцяг,
І перад ёю далячынь яснела,
І ўсход барвовы палымнеў, як сцяг.

А ў песні чуўся то лагодны плёскат,
То ўздых цяжкі, то жаласлівы ўсхліп,
То посвіст ветру, то гамонка вёсак,
То шум бароў, то ціхі шэлест ліп.

То зліўшы гукі ўсе ў адзін, яна,
Як вадаспад, раўла, гула, шумела,
На цэлы край раскаціста грымела,

Як толькі можаш ты грымець адна,
Калі усходзішся з самога дна,—
Яна на бунт, да помсты звала смела.

XI

Яна на бунт, да помсты звала смела:
З ярма — на волю, з цемры — да святла.
Таму й павесці за сабой сумела,
Што акрылёна вераю была.

А той матыўчык, што парой мармыча
У вінным чадзе скептык малады,—
Ён не вядзе нікуды і не кліча,
А калі кліча — запытай: куды?

Мне з тым матыўчыкам не па дарозе,
Што пасажыр з наклейкамі прывёз.
Я не хачу за ім ісці ў абоз.

Не ён мяне сагрэе на марозе,
Не з ім у строй я стану па трывозе.
Я рад, што сэрцам да цябе прырос.

XII

Я рад, што сэрцам да цябе прырос,
Што ты надзейнай стала мне апорай,
Калі ў душу, як дым ад папярос,
Пранікне горыч і агорне зморай.

Ты мне забыцца не дасі нідзе,
Адкуль я, хто, і чым вядомы продкі.
Ці ў шчасці я, ці ў смутку, ці ў бядзе
Мне да цябе заўсёды шлях кароткі.

І ў спелы май, як грады лапушацца,
І спёкай чэрвеньскай у сенакос,
І ў час жніва, як грымне снапавоз,

Калі ў барах баравікі па шапцы,—
Заўсёды люба мне было спяшацца
Да хваль тваіх, і соснаў, і бяроз,

XIII

Да хваль тваіх, і соснаў, і бяроз
Вяртаўся ў думках я не раз, бывала,
Калі без родных вечаровых рос
Мая душа, засмягшы, вандравала.

І скрозь, куды б мяне ні прывялі
Шляхі-дарогі пад высокім небам,
Ты — сімвал любае навек зямлі —
Была мне ўцехай і надзённым хлебам.

І калі ўвечары ў дрымотным сне
Чужое мора пада мной цямнела
І шэптам хваль заваражыць хацела,—

Было за шчасце знаць і думаць мне,
Што ў сэрца твой дзевяты вал імкне,
Што звеку ты ў маіх вачах сінела.

XIV
Што звеку ты ў маіх вачах сінела —
Пераканаўся, абышоўшы край:
Як многа ў позірках блакіту неба —
Таго, што вымыў цёплым ліўнем май.

Ад продкаў нам застаўся гэты колер,
А для змагання мы сабе ўзялі
Чырвоны колер праўды і ніколі
Не ўступім з ім няпраўдзе на зямлі!

Я веру ў гэта так жа неадступна,
Як веру ў дзень, што зменіцца другім,
Як веру ў мір, які мы адстаім,

Як веру ў сонца, што павек не стухне,
Як веру ў шчырасць песняроў наступных
Перад блакітным алтаром тваім.
1964—1965 гг.

4

* * *

Больш не горка гасцям,
Нават мёду не п'юць.
Хісткім крокам ідуць
да парога,
І на вуліцы хлопцы
ўжо змову вядуць,
Як бы выкуп сарваць з маладога.

Што той выкуп!
Каб я прыязджаў так за ёй,
Пэўна, быў бы на большае здольны!
Я сабраў бы гасцей тут
з Лагойшчыны ўсёй,
Гаманіў бы ўвесь люд навакольны!

А цяпер маю мару
звязе трактарыст,
Павязе маю песню далёка.
Гэта ёй, маладой,
Зычаць шчасця сябры,
Зычаць долі прыгожай і лёгкай.

«Масквічы» на двары ўжо сігналы даюць,
Доўга штосьці сваты расстаюцца.
І стаеннікі ў брычках падковамі б'юць,
У дарогу вясёлую рвуцца.

Больш не горка гасцям.
Горка мне аднаму!
Толькі мёду мне ў чарку не ліце.
За жыты залатыя свой тост я ўзніму
Ды за песню, што згублена ў жыце.
1953 г.

МАТРОС З ЭСМІНЦА

Малады матрос з эсмінца
На пабыўку прыязджаў.
Інтэрнат жаданы ў Мінску
Хлопец лёгка адшукаў.

На сустрэчу меў ён права.
Дык дзяўчатам — як-ніяк —
Паглядзець усё ж цікава:
Што ў сяброўкі за марак?

У пакоі акуратным
Хлопец гутарку вядзе.
Добра з любаю. І раптам —
Стук у дзверы: хтось ідзе!

— Выбачайце, калі ласка,
Я не знала, што тут госць.
Можа ёсць у вас жалязка,
Дык пазычце, калі ёсць…

Праз хвіліны дзве, не болей,
Зноў у дзверы хтось глядзіць
- Ці няма ў вас часам солі?
Дайце кашу пасаліць.

А затым прыйшлі па кніжкі
(Хоць у іх свае былі),
Потым кружкі, міскі, лыжкі
Да суседзяў паплылі.

Дзіва проста! Ці не хопіць?
Колькі можна пазычаць!
Разгадаў, нарэшце, хлопец
Гэту тактыку дзяўчат.

Усміхнуўся хітравата
Да сяброўкі дарагой:
— Як відаць, у вас дзяўчаты
Разбяруць увесь пакой.
Узняла сяброўка вочы,

Вочы яснай пекнаты,
І сказаў пагляд дзявочы:
— Ох, застаўся б толькі ты!
1954 г.

ПАСЫЛКА

Прыйшла яна вельмі дарэчы,
Як знalі бацькі ўсё адно:
Стыпендыя выйшла да рэшты,
А новай яшчэ не чутно.

Мы сябра гурбой абступілі:
— Давай ускрывай, брат, хутчэй!
Не думай, што мы падружылі
З табою з-за карых вачэй.

Дыхнула са скрыначкі вёскай.
І тут мы, каб лепшы быў лад,
У госці па звычцы сяброўскай
Завём аднакурсніц-дзяўчат.

Каштуем каўбасы з-пад Слуцку
І робім заўвагі свае,
Жартуем, што ўсё ў нас па-людску,
Вось толькі віна нестае.

Ці думала маці ў раёне,
Складаючы масла ў глячок,
Што будуць удзячны ёй сёння
Пятнаццаць сыноў і дачок?
1955 г.

ВЯСЕЛЛЕ Ў ІНТЭРНАЦЕ

Мы выдалі Надзю —
Не бацька, не маці —
Мы, гуртам сваім
У сваім інтэрнаце.

За лётчыка выдалі.
Хлопец — што трэба.
— Дык, значыць, Надзейка,
Адразу на неба?..

Гамоніць застолле,
Мацнее гаворка.
І раптам... што раптам?
Вядома што: «Горка!»

— Пітво ўсё згарчэла!
— І хлеб! І прыправа!
А хто там з падружак,
Хто крыкнуў: «Няпраўда!»?

Вяселле, вяселле!
Якая падзея!
Аб тым, хто сумуе,
Не помніць Надзея,

Аб тым, хто яе
Вылучаў з аднакурсніц,
Хто вып’е сягоння,
Але не закусіць...

Гулянка за поўнач.
Шумець пазнавата.
Ды ў нас за сталом
Камендант інтэрната.

А раз камендант тут
Пры поўнай пасудзе —
Ніякіх канфліктаў
З начальствам не будзе.
Усе мы сябры тут,

Усе мы суседзі,
І ўсе неўзабаве
На працу паедзем.

Па розных мясцінах
Нас ліпень рассее…
Няхай жа шчаслівае
Будзе вяселле!
1956 г.

ПЕРШЫ СНЕГ

Раптам нейк, без залётных сняжын-вестуноў,
Паваліў, нібы хтось яго кідаў ахапкі;
Не ўтрымаўся і выпаў з абдымкаў кляноў,
Пераняў на праспекце студэнта без шапкі...

Першы снег!
Першы снег!..
Быццам школьнік, бягу
Падзяліцца з табой гэтай радасцю светлай,
Бо я з ёю адзін саўладаць не магу,
Мабыць, звычка такая прыйшла непрыкметна...

Вось і дом на рагу.
У знаёмым акне
Калыхнулася крылле карункавых штораў.
А мо гэта здалося, шчасліваму, мне?
Мо мільгнулі сняжынкі дзівосных узораў?

Першы снег!
Першы снег!
Дык хадзем жа хутчэй
З гэтых надта утульных сягоння пакояў
На прастор для душы,
На святло для вачэй!
Любаваннем з акна не заменіш такое.
1955 г.

* * *

У бацькоўскім краю,
Паміж даўніх сяброў,
Помню ўсмешку тваю,
Позірк, ясны без слоў.

Выйду ўранку зару
Сустракаць за сяло —
Тваіх рук, мілых рук
Прыгадаю цяпло.

Салаўі запяюць
На аселіцы дзесь,—
Чую песню тваю,
Заварожаны ўвесь.

Зажурчыць ручаёк —
Аж у сэрца кальне,
Быццам гэта тваё
Слова ласкі ка мне.

Ціхі ветрыка лёт,
Што галубіць зямлю,
Як дыханне тваё,
Пераймаю, лаўлю.

Прыйдзе зорная ноч,
Цішай дол ахіне —
Сваіх воч, карых воч
Не адводзь ад мяне!

Падымі хоць цяпер
Крыльцы чорных расніц —
Я ж магу пра цябе
Толькі думаць ды сніць...
1955 г.

* * *

Што ты, ягада-каліна,
Так нядоўга красавала?
Што так рана ўскрай даліны
Цвет абсыпалі галіны?

Можа, ветрам пазрывала?
Ці туманам патачыла?
Ці дажджом паабівала,
Калі бура бушавала?

Дамаўлялася дзяўчына,
Што мяне пакліча ў госці,
Калі ў лузе над далінай
Будзеш ты цвісці, каліна.

Абяцала, што па пошце
Прыйдуць пісьмы заказныя.
А сама не піша штосьці,
А сама не кліча штосьці...

Ціхім сумам сэрца ные,
І чакаю дзень пры дні я...
На каліне ж пры даліне
Спеюць ягады буйныя.
1956 г.

* * *

«Я паеду адна,
Гэтак трэба,— сказала.—
Ну, навошта прасіць?
Я паеду адна.
Да апошняга дня
Я рашала-гадала
І не знала, як быць,
Да апошняга дня.

Мы ўбачымся зноў,
Калі суджана стрэча,—
Нам яе не мінуць.
Мы ўбачымся зноў...»
І няма ў мяне слоў,
Каб спрачацца-пярэчыць.
Думкі роем імкнуць,
А няма для іх слоў.

За чатыры гады —
Колькі мелі спатканняў!
І не злічыш усіх
За чатыры гады.
Хто б падумаў тады,
Што на сэрцы, як камень,
Буду горыч насіць...
Хто б падумаў тады!

Смутак гонячы прэч,
Веру з новаю сілай:
Хлыне ў сэрца вясна,
Смутак гонячы прэч!
І што тысяча стрэч
За гады не зрабіла —
Зробіць ростань адна
Пасля тысячы стрэч.
1956 г.

АГНІ ІНТЭРНАТА

Цяпер я тут з уліку зняты.
Але прайшлі канікул дні,—
І зноў у вокнах інтэрната
Гарадь вясёлыя агні.

Святлом прыветлівым, знаёмым
Мігаюць, вабячы здалёк.
Чаго ж на пляцы перад домам
Я запаволіў раптам крок?

Стаю, падняўшыся на ўсходцы,
А сэрца — хоць трымай рукой:
Якія людзі, што за хлопцы
Занялі наш былы пакой?

Другія ў вокнах інтэрната
Сягоння свецяцца агні.
Тут у мяне было багата
Найлепшай, можа быць, радні.

Ва ўсе кутка-закуткі краю
Дарогі выпалі сябрам.
Калі і дзе каго спаткаю,
Яшчэ не ведаю і сам.

Але мне большае вядома:
Нішто не зможа патушыць
Святла, што ззяла ў нашым доме
І адбівалася ў душы.
1956 г.

* * *

Зноў над роднай зямлёй
Вее водарам хмельным, вясновым.
І расце неспакой
З кожным днём,
З кожным лісцікам новым.
Коле ў сэрца вясна
Кожнай новай травінкаю-кветкаю:
Як ты ладзіш адна,
Без мяне, з чараўніцаю гэткаю?

Там, напэўна, гаі,
І ўсю ноч, ап'янеўшы ад маю,
Там пяюць салаўі.
Ах, я знаю іх песні, я знаю!
І не сплюшчыць мне воч,
І трывога мая не рассеецца:
Хіба жарты — ўсю ноч,
Усю ноч салаўі за аселіцай!

У той край, да цябе,
Мае думкі лятуць, мае песні.
Там, напэўна, цяпер
Зацвітае чаромха на ўзлессі.
Як жа буду я спаць,
Калі квецень духмяную, белую,
На букеты ламаць
Хлопцам тамашнім можна насмелую!..
1957 г.

* * *

Хоць сведчаць грымоты,
Што жнівень У сіле яшчэ і красе,
Ды ўжо нашай вуліцай лівень
Лісты да рачулкі нясе.

Шчаслівую ўчуўшы трывогу,
Майструе хлапец-выпускнік
Сабе чамадан у дарогу
Для рэчаў студэнцкіх і кніг.

І дзеці адчулі ўжо восень:
Звяраюць па календары,
Ці многа дзянькоў засталося
Да радаснай школьнай пары.

Хапіла ім летніх уцехаў,
Другі авалодаў настрой,
Хоць недазбіралі арэхаў
І недапалілі кастроў.

Не вабіць рыбалка на Гайне,
Не клічуць сініцы ў бары…
А маці бяруць у кнігарні
Шчаслівым малым буквары.
1955 г.

ЛЕСАМ ПЕСНЯ ІШЛА…

Сосен зябкія плечы
Цішыня спавіла.
Мне насустрач здалечы
Лесам песня ішла.

Вечаровай часінай
Зазвінела ў глушы
Нерастрачанай сілай
Чыстай юнай душы.

І было зразумела:
Тут не сорамна ёй
Нечаканай, нясмелай
Першай тайны сваёй.

Тут баяцца не трэба,
Што пачуюць цябе.
Тут ёй кожнае дрэва
Спагадае цяпер.

Я стаю за ядлоўцам —
Хай спакойна міне…
І вянок на галоўцы,
І каса на спіне.

А ў руках — басаножкі:
Назнарок іх зняла,
Каб адчуць, як патрошкі
Сцежка стыць пачала.

Крочыць просекай-сценкай,
Як тунелем, адна.
Маладой-маладзенькай
Мне здалася яна.

І — на подступах ночы —
Добра бачна было,
Што спяшацца не хоча
Гэта песня ў сяло.
1960 г.

ДАЧКА РЫБАКА

Сядзела на лаўцы
Пад фрэнчам хлапечым
І ўсё буркавала
Каханку аб нечым.

Прыгожых у шчасці,
Бязгрэшных у тайне,
Іх так і застала
Над рэчкай світанне.

Вясёлы вятрыска
Вітаўся з кустамі,—
Арэшнік шурпатымі
Шорхаў лістамі.

А ў небе, а ў небе
На захад, на захад
Імчаліся шустрыя
Хмаркі наўзавад.

Агніста-барвовым,
Нявыцвілым, яркім
Усходзіла сонца
Над ліпавым паркам.

Да белае хаткі
На стромкім абрыве
Плыў човен рыбацкі,
Бясшумны, як прывід.

У хатцы ж матуля
Тым часам устала,
Глядзела і веры
Вачам не давала:

Дачушаччын ложак
Пустуе, прыбраны,
Яшчэ з учарашняга
Не рассцілалі...
Вядром загрымеўшы,

Выходзіла ў сенцы,
І гнеў падымаўся
У матчыным сэрцы.

— Заб'ю тую шэльму,
Вурчала старая,—
Хіба што не прыйдзе
Дадому жывая!..

А «шэльма» не чуе,
Шчаслівая «шэльма»
Матулінай кары
Баіцца не вельмі.
1960 г.

* * *

Ты ўсё не можаш дараваць
І крыўдаваць не перастала.
Відаць, нялёгка вырываць,
Што ўглыб карэннем паўрастала.

Што нашы сцежкі развяло,—
Цяпер гадаць няшмат карысці.
Здаецца, так даўно было,—
А ты такая ж, як калісьці.

Ты ўсё сваіх чакаеш стрэч,
А не твае — цябе мінулі:
Не зачапілі белых плеч
І кос даспелых не кранулі.

Ты ўсё не можаш дараваць
І ў непасрэднасці жаночай
Ні прытварацца, ні скрываць
Не ўмееш, мабыць, дый не хочаш.

Я ўсё часцей лаўлю ў цішы
Даўно забытай песні водгук,
Што сее дзесь на дне душы
Незразумелую трывогу.

І калі твой нямы дакор
Хаваць спазняюцца расніцы,
Я ўсім прагнозам насупор
Іду і прагну навальніцы!

Вось як нялёгка дараваць
Табе віну маю старую!
І страшна мне сябе спытаць
«А сам сабе я — ці дарую?»
1960 г.

* * *

Лёгкая, як воблачка,
Як прыпеўка ў песеньцы,
У бліскучых лодачках
Збегла ўніз па лесвіцы.

Стала на пагорачку,
Глянула навокала,
«Ой, як сёння хораша!» —
Ад здзіўлення войкнула.

Дзе ж яно, прызнайцеся,
Шчасце ў сэрцы змесціцца,
Калі да шаснаццаці
Не хапае месяца!

Я ўсміхнуўся ветліва —
Проста так, па шчырасці.
Паглядзела здзекліва:
«Ой, які маршчыністы!

Як яму не сорамна
Быць такім няўклюдаю!»
І пайшла, вясёлая,
Вуліцаю люднаю.

Лёгкая, як воблачка,
Як прыпеўка ў песеньцы,
У бліскучых лодачках —
Не мая равесніца.
1960 г.

* * *

Ноч.
Цішыня.
На вуліцы — ні душы.
Стаю і слухаю, як у цішы
Зрываецца з галінкі спелы яблык.
Ударыўшыся аб здранцвелы сук,
Ён глуха, мякка жвякне ў баразну.
На сенавал пайду, крыху азяблы,
І доўга-доўга, аж пакуль засну,
Наліваў белых буду слухаць стук.

А раніцой
Смяшлівая дзяўчынка —
Уся ў вяснушках,
З бантам,
Са шчарбінкай,
Яшчэ заспаная — іх пазбірае ў кошык,
І возьме самы буйны і прыгожы,
Крамяны, выкупаны у расе,
Патрэ рукамі (яблык, як навошчаны,
Аж заскрыпіць) і, соладка храбошчучы,
Дадому жнівень спелы панясе.
Маё бяссонне ў хату панясе.
1962 г.

* * *

Мой сіні бор, мой родны бор зялёны!..
Ён ёсць у кожнага — свой бор, што вабіць,
Свой мілы кут, свае бярозы й клёны,
І ёсць свая лясная тайна, мабыць...

Дык будзь жа ты навек благаслаўлёны!
Адзін ты знаеш, дружа мой маўклівы,
Які быў я ў цябе ў гасцях шчаслівы,
Мой сіні бор, мой родны бор зялёны!..
1961 г.

* * *

Не пакідай мяне, мой светлы сум,
З табой мне хараша на адвячорку
Хадзіць і слухаць лесу ціхі шум,
Пакуль суцемак не запаліць зорку.

У небе хмаркі, як абрыўкі дум,
Плывуць туды, дзе сонца сядзе хутка.
Гусцеюць цені у лясных закутках…
Не пакідай мяне, мой светлы сум.
1961 г.

* * *

У тым сяле, дзе я не быў ніколі
І нават дзе яго шукаць — не знаю,
Ёсць хата ў яблынях, парог якое
Я толькі ў сне парой пераступаю.

І зноў і зноў там, ледзь сцямнее ў полі,
Хаджу, як прывід, з вечара да ранку —
Ўсё запаветную шукаю брамку
У тым сяле, дзе я не быў ніколі.
1961 г.

* * *

Не гаманіце, вербы, не будзіце,
Не грайце, ветры, у зялёным вецці:
Яна ўсю ноч пракаратала з дзіцем
І задрамала толькі на дасвецці.

Няхай прысніцца ёй лясная казка:
Палянка ў пушчы, ціхі гуд чмяліны,
Бяжыць хлапчук, а ў кулачках — маліны...
Не гаманіце ж, вербы, калі ласка.
1963 г.

* * *

Як хачу я вярнуцца
Ў той вечар ліпнёвы на Віцебшчыне,
У той водсвет маланак,
Пад гулкі захлёбісты лівень,
У той водар садоў,
Да лісцінкі абмытых і вычашчаных,
У абдымкі тых рук,
І даверлівых і палахлівых!

Не, не сціхлі ў душы
Навальніцы далёкай грымоты,
І не звянула ўсё,
Што з такімі пакутамі выпешчанае.
О, каб ведала ты,
Як хвілінаю горкай самоты
Зноў хачу я вярнуцца
Ў той вечар ліпнёвы на Віцебшчыне!
1963 г.

СНЕЖАНЬСКАЯ ІМПРЭСІЯ

Белыя
сыпяцца долу крышталікі,
Белыя
крышацца хмаркі ўгары.
Сосны
захутаны ў белыя шалікі.
Белая
мітусь у белым бары.
Белая,
мяккая ціша няхрусткая,
Белай
дрымотай спавіты кусты.
Белае
белле… Зіма беларуская…
Што ж
мне не дорыш снягурачку ты?..
1965 г.

* * *

Манатонна, жаласна і сумна
Птушка свішча ў гушчары альховым.
З гарадскога вырваўшыся тлуму,
Я ляжу ў траве пад ціхім сховам.

Ад таго, што сумна й мне чамусьці,
Так прыпаў да сэрца неадчэпна
Гэты свіст самотнай птушкі ў кусце,
Што ляжаў бы тут і слухаў вечна!..

Раптам бачу: між кустоў дзяўчынка.
З ярка-сінім факелам шалфею,
Крочыць ціха вохкаю сцяжынкай,
Як маленькая лясная фея.

Я знячэўку падхапіўся нават:
Можа, гэта проста прыдалося?
— Ты не фея? — запытаў ласкава.
— Не,— крутнула галавой,— я — Зося!

І пайшла... А песню перабіла.
Сціхла птушка. Зноў ляжу ў траве я.
Ах ты, фея! Што ж ты нарабіла!
Ты спалохала мне казку, фея!

Я гляджу на сцішанае неба.
Дзесьці побач — конікавы строкат.
Як жа часам чалавеку трэба
Апынуцца ў казцы ненарокам!
1963 г.

* * *

Жнівень, арэхі і жоўтыя восы,
Што заміналі цябе цалаваць.
Першы маток павуціны бялёсы.
Пах пераспелай травы ў галавах.

Недзе на пожні рыпелі калёсы,
Недзе натужна маторы гулі...
Ну, а табе гэта сніцца калі —
Жнівень, арэхі і жоўтыя восы?
1965 г.

* * *

Як ты грымела, як бабахала,
Мая рабінавая ноч!
Стокрылы вецер дол аблахаваў
І вобзем кідаўся наўзбоч.

Як быццам тоўшч нябёс валілася
Трашчала так над галавой.
І толькі сэрца весялілася,
Здранцвення скінуўшы павой.

Маланкі бліскалі, мігцеліся,
Як стрэлы, жыхалі здалёк.
І не згадаць, куды ён цэліўся,
Сляпы, разгневаны стралок.

То залатымі дратаванкамі
Крамсалі неба ўшыр і ўдоўж,
І, як прышпораны маланкамі,
Ляцеў лавінай гулкай дождж.

Нібы дзяцюк, якога здалечы
Да мілай сцежкі прывялі,
Ён упіваўся, прыпадаючы,
У вусны смяглыя зямлі.

Прыйдзі ж расстайнаю гадзінаю,
Як дазіхцяць маланкі воч,
І грымні песняй лебядзінаю,
Мая рабінавая ноч!
1961 г.

* * *

Бярозы ў яркай стыні.
Мароз і цішыня.
Як гэты срэбны іней —
Я чую — дні звіняць.

І сыпяцца патроху
З маіх галін-гадоў
На белую дарогу,
На ўсланы снегам дол.

Ах, сонечныя гурбы!
Калі вас намяло?
Пасіверылі губы,
Пасеклася чало.

А ўсё яшчэ здаецца,
Я там, далёка там…
На пыльнай вулцы ўвечар
Стаіць вясёлы гам.

Матуля каля дому
Малечу кліча спаць.
Запознена, знаёма
Калёсы тарахцяць.

У доўгай бурцы конюх
Пляцецца на начлег.
Ля ціхіх падаконняў —
Пярэшапты ды смех.

Драч дзесьці безупынку
Крычыць: «Па-ра! Па-ра!»
Як ластаўка, дзяўчынка
Выпырхвае з двара.

У чорненькай спаднічцы,
У блузцы з міткалю
Бяжыць, каб не спазніцца
На першае «люблю»…

О мілыя трывогі!

Дарма тужу, дарма!
Назад да вас дарогі
Ад гэтых гурб — няма.

Дзяўчыначку, што бегла,
Мне боязна сустрэць:
Пакуль жыву — ёй нельга,
Няможна ёй старэць!

Пакуль той вечар дзіўны
Я ў памяці нашу,
І веру ёй адзінай,
І сам сабе хлушу,

Што будзе зноў змярканне,
І будуць клёны ў сне,
І першае спатканне
Прадоўжыцца ў мяне.
1965 г.

* * *

Мой мілы птах,
Мой жаўранак,
Ты што так рана ўзвіўся?
Яшчэ зары пажарам
Усход не запаліўся.

Чаго звініш так радасна
Сярэбраным званочкам?
Ці што ўзыходзіць раніца?
Ці што мінае ночка?

Ці ўгледзеў нас звысоку ты
І сыпануў з-пад неба:
«Шкада, шкада, а ўсё-такі
Вам развітацца трэба!»
1966 г.

ТВАЯ СВЯТЛІЦА

Хоць раней
Не прыходзіў сюды —
Я пазнаў,
Я не мог памыліцца:
Гэта свеціцца сонцам
Твая
Залатая
Святліца.
Вось твае дываны —
Твой пасаг —
Ты іх выткала слаўна!
За лісточкам лісток
Падбірала на ўток,
Каб прыгожа глядзелася.
Твае тонкія пальчыкі
Іх рассцілалі нядаўна...
Толькі дзе ж ты сама?
Што не бачу цябе?
Дзе ты дзелася?
Ах, ну пэўна ж:
Пайшла па ваду —
Па вадзіцу ў крыніцу.
Ты не знала,
Што ў госці прыйду —
У тваю
Залатую святліцу.
Я цябе пачакаю —
Ты вернешся,
Я пачую,
Як зойдзеш у сенцы,
Як пачопачкі
Весела бразнуць...
О, якім тады громам
У сэрцы
Адзавецца ім музыка —
Тая,
Што колькі ўжо дзён
Нарастае
Як хваля бязгучна!
Як падхопіць яна мяне

Ручанькам белым
Насустрач!..
Толькі штосьці
Няма цябе доўга.
Няма цябе.
Дзе ж ты забавілася?
Мо вядзерца ўпусціла?
Ці хто затрымаў?
Ці нядобрае здарылася?

Спахапляюся,
Нібы ад сну:
Трэба бегчы хутчэй
Да крыніцы!
Трэба бегчы!..
Чаго ж я стаю —
Між бяроз,
У асенняй святліцы?
1955 г.

5

ВЫСОКА Ў ГАРАХ

Высока ў гарах я думаю
Пра славу маёй старонкі.
Чаму так найшло — не знаю.
У думак — свая дарога.
Ці можа, што гэткі чысты
Снег на вяршынях стромкіх?
Ці што нада мною сонца
Ды неба,
            а больш нічога?

Калі ты ўзвышаўся, край мой,
Без зайздрасці славе Рыма?
Калі пад Грунвальдам прадзед
Хрыбет крыжаку патрушчыў?
Ці можа, як «ціснуў» кнігі
Людзям для дабра Скарына?
Ці як дзецюкоў на бітву
Збіраў Каліноўскі ў пушчы?

Калі твая слава, край мой,
Палёт пачала міжзорны?
Як з цемры сляпучай вывеў
Цябе правадыр-празорца?
Як мужнасцю свет здзівіў ты,
Нязломны і непакорны?
Ці мо, як з руін бязмоўных
Зноў песняй прарос да сонца?

Высока ў гарах, дзе слепяць
Зіхценнем зямля і неба,—
Здаецца, я ў казцы нейкай
Натрапіў на цуд праўдзівы.
І хораша мне і лёгка
Між небам і чыстым снегам:
Высока ў гарах я думаю
Пра славу маёй Радзімы.
1963—1966 гг.

* * *

На змярканні, калі ў небе зоры
Праступалі, прывідна-няўстойлівыя,
Мы купаліся ў Японскім моры,
Пераездам і спякотай стомленыя.

Цішыня стаяла над затокай —
Пэўна, ветры спалі супакоенымі
Недзе там, у далечы далёкай,
За Курыламі і за Японіямі.

Толькі чуўся хвалі плёскат мерны —
Перашэпты ціхія з каменьчыкамі...
І адходзілі лагодна нервы,
Што здаваліся ушчэнт скамечанымі.

І дзівілася палёгцы цела,
Што нядаўна чулася старлыбінаю.
І ныраў у хвалях месяц белы
Неспайманай серабрыстай рыбінаю.
1962—1966 гг.

УСУРЫЙСКАЯ ЮШКА

На Усуры, ля дачы
Пісьменніка Грачова,
З адказнаю задачай
Сядалі хлопцы ў човен:

Прыедуць госці з Мінска,
Дык трэба ж ім па-руску
Гарачай юшкі міску
Паставіць на закуску!

Каб не было замінкі
Ды суду-перасуду —
Дык тут жа ля заімкі
Закінуў кожны вуду.

Ад раніцы цягалі
Аж да абеду ўвішна.
І жонкі памагалі,
Каб толькі юшка выйшла.

Варылі-гатавалі
Паводле строгіх правіл,
Умеру дадавалі
Усякае прыправы:

І часначку з цыбулькай,
І перчыку з пятрушкай…
Кацёл кракатаў і булькаў,
І смачна дыхаў юшкай.

Яе магічны водар,
Духмяны пах гарачы
Мы ўчулі з парахода
За тры вярсты ад дачы.

О, што за юшка, братцы,
Усходняя, трайная!
Ніхто б не змог прыдрацца,
Хто толк у юшках знае.
Нашто ўжо быў шаноўны

Наш кіраўнік брыгады —
І той паўмісак поўны
Падліць сабе быў рады,

Хваліў бясконца юшку,
І гаспадыню славіў,
І неўпрыкмет папружку
На «вочкі» два паслабіў.

Дый кожны з нас дыхтоўна
І ахаў там і цмокаў,
І ў кожнага грунтоўна
Лабаціна узмокла.

Калі ж казаць па чэсці,
Хоць мы і цэнім права
Такую юшку есці —
Усё ж не ў юшцы справа.

А ў той любові шчырай,
А ў тых прыветах братніх,
Якія немагчыма
Забыць да дзён астатніх.
1962-1966 гг.

НА МАГІЛЕ БЕЛАРУСКІХ ПАРТЫЗАН У ГАЙНАЎСКІМ ПАВЕЦЕ БЕЛАСТОЦКАГА ВАЯВОДСТВА

Над Белавежаю — шугае сонца,
Над Белавежаю — высокі дзень.
А ў Белавежы — цэдзяць водар сосны,
На баравінах млее рэдкі цень.

А ў Белавежы, на прагалку вузкім,
Дзе курганок магільны горбіць дол,
Ля абеліска хлопцам беларускім
Сышліся людзі з навакольных сёл.

Паклаўшы кветкі смутку і любові —
З лугоў рамонкі, а з палян званкі,—
Усе ў святочным, тоўпяцца гурбою,
І вочы труць хусцінкамі жанкі.

Счапіўшы рукі ля грудзей гаротна,
Яны глядзяць на золата імён.
А ў сэрцы ў кожнай — боль па блізкіх, родных,
Якім другія дзесь нясуць паклон.

А вочы ў кожнай — як у маткі боскай:
Ўсё той жа крык, няўчуты праз вякі:
Калі ж, калі, вялікі род людскі,
Ты станеш жыць без войнаў і забойстваў?
1964-1965 гг.

АСВЕНЦІМ

«Нас тут было чатыры мілёны!» —
Крычыць жахлівы надпіс са сцяны.
«Усім, усім падпальшчыкам вайны
На ўсе вякі мы шлём свае праклёны!

Нас з’еў агонь — чатыры міліёны
Мужчын, жанчын, дарослых і дзяцей.
Скажыце: дымам з вогнішча касцей
Сягоння свет ужо не заімглёны?

Скажыце — мёртвыя, мы хочам знаць:
З жаночых кос, як таннай сыравіны,
Ужо не ткуць сягоння мешкавіны
І дываноў, каб ногі выціраць?

А каб мільёнамі не паміраць —
Вы знаеце, што вы рабіць павінны?»
1964—1965 гг.

У “ВОЎЧЫМ ЛОГАВЕ”[1]

Сядзіба тырана.
Шалёнага звера сядзіба.
Жалезабетонныя норы-хады
Пад зямлёй.
З натоўпам турыстаў
Іду і гляджу, як на дзіва,
На сцены скляпенняў —
У сажані тры таўшчынёй.
І хто мне даводзіў,
Што моцныя духам тыраны?
Не вера і ўпэўненасць імі кіруе,
А страх.
Той страх неадольны,
Што ў гэтым гняздзе мураваным
Крываваму фюрэру
Спаць не даваў па начах.

Заўсёды і ўсюды
Тыраны баяліся помсты.
Заўсёды і ўсюды
Тыранаў праследаваў страх.
І ўсё-такі помста прыходзіла —
Рана ці позна,
Каб косці іх чорныя
З ветрам развеяць у прах.
Каб доўгія потым
Стагоддзі і тысячагоддзі
Пракляццем гучала іх памяць
У вуснах людзей.
Па шэрых руінах —
Астатках былога страхоцця —
Бязбоязна лазіць
Вяснушчаты
Заўтрашні
Дзень.
1964—1965 гг.

[1] Так называлася сядзіба Гітлера пад Кентшынам, дзе з 1941 па 1944 год знаходзілася яго стаўка.

БАЛГАРСКАМУ БРАТУ

Брат мой!
Кроў Леўскага ў жылах пульсуе тваіх.
Кроў Каліноўскага ў сэрцы стукоча маім.
Каты свабоды павесілі іх
абаіх.
Дзеці свабоды ім славу пяюць
абаім.

Тут, у гарах і далінах, стагоддзе назад
Смелы і горды апостал свабоды хадзіў.
Там,
каля Гродна і Вільні,
мужыцкі атрад
Брат яго,
родны па духу,
на бітвы вадзіў.

Што за бяда, што не зналі адзін аднаго?
Гэтых імён у душы маёй не разлучыць.
Кожнае з іх —
гэта частачка сэрца майго.
Кожнае з іх для мяне,
нібы клятва, гучыць.

Стань жа уплеч, мой друг,
і на хвілю замры!
Дай памаўчаць перад памяццю верных сыноў,
Што ненавідзелі больш усяго на зямлі
Бляск ятаганаў злавесны ды свіст бізуноў.

Вось мы з табою —
нашчадкі шчаслівыя іх —
Рукі злучылі ў замок перад светам усім.
Брат мой!
Кроў Леўскага ў жылах пульсуе маіх!
Кроў Каліноўскага ў сэрцы стукоча тваім!
1963 г.

НА КАСТРЫЧНІЦКІМ СВЯЦЕ Ў САФІІ

Ёсць слёзы,
Якіх не саромлюся я.
Такія прыходзяць не часта.
Па праву назвала іх
Песня мая
Слязамі братэрскага шчасця.

Я зведаў яго
Лістападаўскім днём
Ля шумнай святочнай трыбуны,
Дзе сэрцы і сцягі
Палалі агнём
На ветры Кастрычніка
Буйным.

Здалося —
На плошчы семнаццаты год.
І я —
Акрылены без меры —
Вітаю ў натоўпе
Жаданы прыход
Вялікаснай
Сонечнай
Эры.
Нібыта
Я толькі са штурму іду,
І ўсё яшчэ ў самым пачатку…
Як ясна я ўбачыў,
За што я вяду
Натхнёную Леніным
Схватку!
Такога —
Ніколі не вычытаць з кніг
І не зразумець па газеце.
Ёсць слёзы,
Гарачая праўда якіх
За ўсё даражэй мне
На свеце.
1963 г.

НЕЗВЫЧАЙНЫ СУВЕНІР

Дарога віецца
Над плыткаю Струмай.
Пад шынамі гравій
Лагодна шуршыць.
Глядзі і любуйся,
Любуйся і думай,
Як добра на свеце
І хораша жыць!

Высозныя горы,
Як сцены, абапал.
То воддаль адступяць
Ад Струмы-ракі,
То блізенька-блізенька
Сыдуцца раптам,
Як быццам бы хочуць
Узяць у ціскі.

З-за выступа стромы,
Як прывід,
Мужчына
Выходзіць насустрач.
Куды і адкуль?
Спыніліся,
Стрэльба з мяшком
За плячыма.
І тры курапаткі
Вісяць пры баку.
Знаёмімся.

Горац — сардэчны і мілы —
Вымае цыгары —
Адменнейшы пах!
Гаворыць:
— Вы ў пушчах
Фашыстаў грамілі,
А я — партызаніў вось тут,
У гарах...

І дзеліцца шчыра

Са мною здабычай:
— Вазьміце…
Што словам не здолеў сказаць…
Не знаю,
Ці ёсць у іх
Гэтакі звычай,
Але падарунка
Не мог я не ўзяць.

— Ну, дай бог удачы!
— Шчаслівай дарогі!..
І зноў панарама
Насустрач бяжыць:
Скалістыя кражы,
Распадкі,
Адгор'і.
Зноў гравій пад шынамі
Мякка шуршыць.

Дарога віецца
Над плыткаю Струмай,
Дзе шэрыя скалы
Імхі аплялі.
Глядзі і любуйся,
Любуйся і думай,
І думай —
Пра брацтва людзей
На зямлі.
1963 г.

СУСТРЭЧА З КУПАЛАМ У ТЫРНАВЕ

Яшчэ не хоча зала змоўкнуць,
А Мінка — юная ткачыха —
Наперад з хору выйшла зноўку,
Як быццам просіць: «Ціха! Ціха!..»

А й прыгажуня ж гэта Мінка!
Як ёй да твару ленты, блузка!..
І раптам чую: «Вечеринка! —
Народна песен белоруска!»

Ёй адказала ўсплёскам зала,
А песня ўжо звініць, іскрыцца,
І сцэна ўся, здаецца, зараз
Вясёлай полькай завіхрыцца.

Душа знячэўку аж зайшлася,
І сам не знаю — дай ты рады! —
Ці гэта — Зосі, Стасі, Касі,
Ці гэта — Леды, Неды, Рады.

Не, не было, відаць, памылкай,
Што песня слаўнага баяна
Ткачыхай тырнаўскаю Мінкай
Была народнаю названа.

Гармонік грае, грае, грае,
І мне да слёз глядзець уцешна,
Як нас па-брацку тут яднае
З далёкай бацькаўшчыны песня.

І сэрца б'ецца думай гордай:
А ці ж адна на свеце зала,
Дзе песняй шчырай, непаўторнай
Радніць людзей баян Купала!
1962 г.

БАЛГАРСКІ ЛІСТАПАД

Я так доўга сэрцам рваўся
На зямлю сяброў удзячных,
Што, прыехаўшы, збаяўся
За асенні час няўдачны:

Каб дажджы не зарадзілі,
Каб і так кароткі тэрмін
Мне яны не скарацілі
Крыўдным арыштам кватэрным.

Ну, дык выпала ж пагода!
Ні хмурынкі — цэлы месяц!
Я такой узнагароды
Атрымаць, дальбог, не меўся.

Разглядай як можна лепей
Фарбы восені гасціннай,
Хай душа паўней нальецца
Хараством, як брагай віннай!
1963 г.

* * *

Балгарская сіняя раніца,
Балгарскае неба ў акне.
Пахучай салодкаю баніцай
Частуе балгарка мяне.

Спагадна пытае, ці зморана,
Ці доўгай дарога была,
І родам адкуль я: ці з горада.
Ці, можа, з такога ж сяла?..

Хвіліна узрушання цёплага
Мяне перанесла дамоў:
Як быццам вярнуўся я з Поплава,
Ад зябкіх начлежных дымоў.

Матуля гарачыя дранікі
Скідае з патэльні хутчэй…
Балгарская сіняя раніца
Струменіцца з чорных вачэй.

О маці! Любоў непадкупную
Я ў позірку іх пазнаю,
І долю тваю шматпакутную,
І гордую веру тваю.

І знаю цяпер я напэўнае,
Чаму мне так любы яны —
Другары, браты мае крэўныя,
Балгарыі слаўнай сыны.
1963 г.

РОЗДУМ НА ЮБІЛЕЙНЫМ ВЕЧАРЫ ЭЛІСАВЕТЫ БАГРАНЫ

Мне здалося на момант:
Чайку белую
Раптам убачыў я,
Што да ўцёсу ляціць
Над агромністым
Морам любові,
І адчуў,
Як на сэрца мне
Пырснулі пырскі гарачыя,
Калі зала грымела
Магутным раскатам
Прыбою.
Потым чайка растала,
Уцёс абярнуўся трыбунай —
Паэтэса стаяла
І прыгожай,
І мудрай,
І юнай.
Той хвілінай
Я думаў пра шчасце
І чамусьці —
Пра Сінія скалы,
Што ўзнесліся горда
Над горадам Слівенам.
Шчасця паэтам
Заўсёды ў жыцці не хапала,
І ўсё ж яны могуць быць
Вельмі шчаслівымі.
Толькі трэба глядзець высока
Трэба ўперад ісці
Далёка!
Непахісна і без апаскі —
Дарогаю самай цяжкой:
Ад танных пахвал і ласкі
Насустрач
Любові людской.
І калі
Паміраць у бітве
Ці падаць без сіл

У знямозе —
Дык толькі на гэтай дарозе!
Толькі на гэтай дарозе!
1963 г.

* * *

Хіба калі-небудзь
Забуду я край,
Дзе горныя пікі
Снягамі пакрыты,
Дзе белыя домікі
Лозамі ўвіты,
Дзе промні, як струны,
Звіняць самавіта,—
Хіба я забуду
Той казачны край?
Хіба калі-небудзь
Забуду я край,
Дзе мілая Софка
Віно разлівала,
Віно разлівала,
Хлеб-соль падавала,
Пяшчотную ўсмешку
За вейкі хавала,—
Хіба я забуду
Гасцінны той край?
Хіба калі-небудзь
Забуду я край,
Дзе кроў маіх продкаў
Свабоду крапіла,
Дзе ружы не вянуць
На брацкіх магілах,
Дзе помнікі славы
На ўсіх небасхілах,—
Хіба я забуду
Братэрскі той край?
Хіба калі-небудзь
Забуду я край,
Дзе зоры купаюць
Дунай і Марыца,
Дзе радасць, як сонца,
У вочах іскрыцца,
Дзе працай і плёнам
Народ ганарыцца,—
Хіба я забуду
Шчаслівы той край?..

ПЕСНЯ БАЛГАРКІ

Вяршыні залоцячы ярка,
Над Віташай сонца ўстае.
На Каменным мосце балгарка
Забытую песню пяе.

Аб горкай нядолі мінулай
Мне песня расказ павяла,
І нечым далёкім дыхнула,
І вельмі знаёмай была.

Меладыя смутку і скрухі
Да болю напомніла мне
Аб песнях маёй Беларусі,
Аб нашай лясной старане.

Напэўна, мы роўна цярпелі
Да суднай гадзіны свой лёс,
Што гэтак аднолькава пелі
На мове праклёнаў і слёз.

Я слухаю песню балгаркі,
А сэрца забыць не дае,
Што недзе вось гэтакі ж яркі
Над Гайнаю дзень устае.
1963-1965 гг.

* * *

Далёка ў полі, на пагорках варненскіх,
Дзе не чутно курортнай гаманы,
Сімфонію часоў яшчэ даварварскіх
У трыста скрыпак граюць цвыркуны.

За кожным стоеным кустом
  і кусцікам,
На ўвесь прасцяг без межаў
  і граніц —
Азвончаная незямной акустыкай
Язычаская музыка грыміць!

Здаецца,
    свет увесь ёй зараз поўніцца.
Яна праходзіць праз мяне ўсяго:
Ты не забудзешся?
Табе запомніцца
На лісцях яблынь срэбнае сяйво?
Яна, здаецца, на зямлі не месціцца —
То адляціць увысь і прападзе,
То раптам зноў вяртаецца з-пад месяца —
І ў глыб начы мяне далей вядзе.
Далей,
    далей,
        нязведанай сцяжынкаю,
Дзе водар жніўня соладка п'яніць,
Дзе векавечнай песняй старажытнаю
Сама зямля балгарская звініць.
Забуду многіх музыкантаў хваленых,
Але й прад смерцю прыгадаю зноў —
Далёка ў полі, на пагорках варненскіх,
Язычаскія скрыпкі цвыркуноў.
1966 г.

ОДА БАЛГАРСКАЙ КУХНІ

Хвала
Трываласці стала,
Што ад яды аж гнецца!
Гаспадару яго хвала
І гаспадыньцы-кветцы!
На іх вячэры больш дароў,
Чым на трапезе царскай.
Хвала гасціннасці сяброў!
Хвала зямлі балгарскай!
Хвала табе, бурштын-віно!
Пачнём з цябе, вядома.
Каб і змаўчаў — то ўсё адно
Мне не паверань дома,
Што гаспадар не падаваў
За глякам гляк высокі,
Што я не поўна наліваў
Зямлі і сонца сокі!
Цябе хваліць і слоў няма,
Зялёны перац люты.
Ты ажыўляеш нездарма
Сваёй красою блюды.
Са свежай брынзай ды яшчэ
Пасля глытка ракіі —
Страляй другога — не ўцячэ,
Такой яды не кіне!
А таратор! Цябе ніяк
Не абмінеш хвалою:
Я помню — лыжка мне мая
Здавалася малою.
У летні дзень, калі ў цяньку
Бывае трыццаць часам —
Ты родны брат халадніку,
Што з агурком і з квасам.
Хоць, можа быць, і не чарга,
І этыкет парушу,
Але й табе, шкембе-чарба,
Хвалу прынесці мушу.
Хаця б затое прыгадаць
Патрэбна ў словах сціплых,
Што ты — любімая яда

Паэтаў немасцітых.
Табе малюся, як бажку,
Ягнячая галоўка —
Асобым чынам у гаршку
Засмажаная лоўка.
Расчэпіш беражна нажом,
Падхопіш на відэльцы —
І аж прыцмокнеш языком:
Ах, кухары-умельцы!
А пра баранчыка таго,
Што пёк пастух у полі,
Над жарам круцячы яго,
Каб ружавеў паволі,—
Скажу адно: калі б сам бог
Прысеў ля гэнай тушы —
То і яго ніхто б не змог
Адвалакчы за вушы!
1965 г.

АДКУЛЬ ВЫЦЯКАЕ ЛЮБЛЯНІЦА

Ежы Карузу,
Мацяшу Кмецлу

То знікне, то выблісьне сонца ўгары.
Над Альпамі далеч туманіцца.
— Паедзем, пабачыш,— сказалі сябры,—
Адкуль выцякае Любляніца.

Дзе скалы кустоўем наўкол зараслі,
Лістотаю дол занавесіла,—
З-пад выступаў каменя, з роднай зямлі
Струменьчыкі сочацца весела.

Тут некалі Цанкар славуты хадзіў,
Спыняўся над кожнай крыніцаю,
Ды гнеўнае слова сваё не студзіў,
Што спела ў душы навальніцаю.

Сыходзілі з гор партызаны сюды
І ў спёку і ў сцюжу з завеямі —
Губамі прыпасці да гэтай вады,
Няйначай да сэрца Славеніі...

Калі неаднойчы я слухаў пасля,
Як госцю даводзілі горача,
Што тут і найлепшая ў свеце зямля,
І песні гучаць тут найхораша,

І нават дзяўчаты — нідзе за мяжой
Такая, як тут, не прыглянецца...
Я ўжо не здзіўляўся, я ведаў ужо,
Адкуль выцякае Любляніца.
1966 г.

БАРАВІКІ НА ЛЮБЛЯНСКІМ РЫНКУ

Гудзе, гамоніць тлумна рынак —
Славуты Воднікавы пляц.
Гукае лета з поўных скрынак:
«Прашу купляць!
Прашу купляць!»

Смуглеюць горы абрыкосаў,
Палаюць персікаў бурты.
Гаспадары праводзяць коса:
«Ці не шукаеш лепшых ты?»

З іх кожны рад накласці з верхам —
У кош,
у торбу,
у кулёк.
Ды скрозь нязвыклы фарбаў вэрхал
Сваё угледзеў я здалёк.

На доўгіх століках,
уроссып,
Як карапузы-хлапчукі,
Нядаўна вымытыя ў росах,
На сонцы спяць баравікі.

Хоць нейкім колерам інакшым
Брылі цямнеюцца ва ўсіх —
Такім дыхнула родным,
нашым,
Аж я зажмурыўся на міг.
Аж запяршыла нешта ў глотцы.
Стаю і бачу,
нібы ў сне,
Як іх у Коласаве хлопцы
Латошаць, чэрці, без мяне.
1966 г.

БЫЛАЯ ТУРМА Ў БЕГУНІ

Янезу Зору

У гэтай турме каталі заложнікаў,
Пасля адпраўлялі далёка ў Дахаў
Або недалёка — ў сырую зямлю.

Чытаю на сценах лісты іх апошнія,
Астрожніцкі дух непазбыўны ўдыхаю,
У літарах сэнс незвычайны лаўлю.

Амаль што не кожная споведзь смяротная —
Найшчырая споведзь без бога і храма —
З адных жа і тых пачынаецца слоў:

«Бывай, мая мамачка!», «Матанька родная!»,
«Даруй мне, матулька!», «Не плач па мне, мама»,
«Матуленька, дзе ты? Ці ўбачымся зноў?..»

Да маці, да мамы і з карцараў Бегуні
Ірваліся думкай дарослыя дзеці,
Каб сэрцам іх голас учула здаля.

Да маці, да мамы ў маленстве мы бегалі,
Калі нас, здаралася, крыўдзілі дзесьці…
О маці — заступніца!
Маці мая!..
1966 г.

ФРАНЯ

Барысу Патэрну

Цішыню над гарамі
Вечар глушыць паволі імглой.
Мы вяртаемся з Франі —
Партызанскай бальніцы былой.

Там, над прорвай цясніны,
На высокім скалістым плячы,
Засталіся хаціны,
Што далі мне на памяць ключы.

Я паклаў іх у сэрца,
Каб аднойчы вярнуцца туды.
Бо і я — спаткаемца
Братняй славы і братняй бяды.

Бо і мне немагчыма
На спакойны настроіцца лад,
Дзе сляпымі вачыма
Пазіраюць легенды з палат.

Дзе цыбатыя нары
Ды пустыя рады тапчаноў,
Дзе крывавілі раны
Самых верных дачок і сыноў.

Іх насілі калісьці
Не па сцежках туды — па вадзе,
Што ў цясніне-калысцы
Не кідала ні следу нідзе.

Толькі сонца, ды вецер,
Ды маўклівы, як стораж, арол
Зналі-ведалі ў свеце
Лёсу іх неразгадны пароль...

Мы спускаемся долу.
Ехаць, Франя, пара. Выбачай.
У дарогу дадому
Нас праводзіць грымучы ручай.

Там, над прорвай цясніны,
На высокім скалістым плячы,
Засталіся хаціны,
Што далі мне на памяць ключы.

Я паклаў іх у сэрца,
Каб аднойчы вярнуцца туды.
Бо і я — спаткаемца
Братняй славы і братняй бяды.

Бо і мне немагчыма
На спакойны настроіцца лад,
Дзе сляпымі вачыма
Пазіраюць легенды з палат,

Дзе ў сутонні абрыва,
Пад масткамі, што суха рыпяць,
Белапенныя грывы
Над ілбамі каменняў ляцяць.
1966 г.

“ВЕЧНЫ ШЛЯХ”

Так дзіўна вуліца завецца,
Што нас на ўскраіну вядзе.
Ці не затое, што, здаецца,
Канца не будзе ёй нідзе?

— Пара вяртацца,— ты гаворыш.—
Нашто нам мерыць вечны шлях?
З табой мы можам толькі горыч
Спазнаць у вечнасці ў гасцях...

Мы крочым побач, крочым побач,
Між намі вечнасці няма,
Але мне кажа гэта поўнач
І гэта вуліца сама,

Што Вечным шляхам —
крочыць вечна
Да вуснаў прыйдзецца тваіх,
А ў нас — адзін ліпнёвы вечар.
Ды той, як кажуць, на дваіх.
1966 г.

ХЧЭРКА[2]

Па сценах хмель павіўся,
Заслаў лістотай дом.
Балкончык прыляпіўся,
Як ластавак гняздо.

З пакоя хчэрка выйшла
(Не мець вам сну, бацькі!) —
На шнур нябачны ўвішна
Чапляе ручнікі.

Хоць знаю, недарэчы —
Стаю, нібыта ўрос:
Як белы мармур — плечы
Пад ручаямі кос,

Як ластаўчыны крылы —
Узмах бязважкіх рук...
О божа! Дай мне сілы
Не грымнуцца на брук!

А хчэрка супіць бровы:
— Чаго, дзівак, глядзіш?
— Ды будзь жа ты здарова,
Гляджу, ці паляціш!
1966 г.

[2] Хчэрка *(слав.) — дачка.*

* * *

Вазьмі мяне к сабе пад парасон!
Ты бачыш, як неміласэрна хвошча?
Пакуль дайду — прамокну нізавошта...
Вазьмі мяне к сабе пад парасон.

Давай пакрочым побач, удваіх,
Пад несціханы і зласлівы лопат.
Няхай злуе сабе! Які нам клопат,
Калі мы пойдзем побач удваіх?

Я раскажу табе пра дзіўны край,
Што мне свяцей усіх святынь у сэрцы.
Ступаючы праз лужыны-азерцы,
Я буду гаварыць пра родны край.

А ты паслухай —
      можа дападзе.
Табе ж амаль нічога невядома,
Як я жыву і чым багаты дома.
Дык ты паслухай —
      можа дападзе?

Захочаш — госцяй мілай запрашу
У нашы вёскі,
      пушчы
і даліны,
Пад наша сонца
      і пад нашы ліўні
У родны край цябе я запрашу.

Каб ведала і ты, які ён ёсць,
Якой ён славы і павагі варты.
Я, можа быць, найболей вінаваты,
Што ты не ведаеш, які ён ёсць.
1966 г.

ШКОЦЕНСКІ МУЗЕЙ МАСТАЦТВА

Пакінуўшы сонца
За чорнаю брамай жалезнай,
Ішлі мы спачатку
Прасекай сляпой і даўжэзнай.

Што ўглыб падаёмся —
Пазналі, як холад адчулі:
Лядзянымі пальцамі
Ён зашпіляў нам кашулі.

Упрыцемку, вобмацкам,
Доўга ступалі памалу,
Пакуль не папалі нарэшце
У першую залу.

Зірнуў я навокал —
І дух заняло ад здзіўлення.
Выходзіць, пра цуды
Не меў я раней уяўлення.

На сценах высозных —
Дзівосныя фрэскі і ўзоры,
На столі, бы ў небе,—
Блакітна-ружовыя зоры.

Нябачаных фарбаў
І колераў скрозь пералівы,
А што найцікава —
Дык гэта скульптурныя дзівы.

Мастак беспадобны,
На бронзу і мармур няскватны,
Тры тысячы статуй
Паціхеньку вылепіў з вапны.

Герояў маэстра,
Відаць, недалюбліваў гэты:
Са свету прыроды
Найбольш выбіраў ён сюжэты.

Вось там, на абрыве,
Цямнее арол апярэннем,
А там — касалапы
Устаў на дыбкі з чацвярэнек.

Там кактус вялізны
Сямейкай акружаны люба,
Там высіцца ўгору
Камель векавечнага дуба.

А хто гэты дзядзька —
У світцы, прыжмураны нейкі?
А братачкі! Несцерка
Наш, беларускі, з батлейкі!

І тая пастава,
І ўхмылка, што кажа нібыта:
«Пабачым, паночку,
Пабачым, чыё будзе біта!»

Уцешаны стрэчай,
Хаджу, разглядаю скульптуры.
Мастак быў праўдзівы,
Ні спешкі нідзе, ні халтуры!

Вядома, тварыў ён,
Не змушаны нечаю воляй,
Пра славу не марыў,
Пра грошы не думаў тым болей.

На торг не спяшаўся,
Як пэцкаль адзін мой знаёмы,
Што лепіць пачвараў
І возіць збываць у раёны.

І дзіўна: хоць майстра
Адзін і той самы, а ў творах —
Найрозныя стылі,
І кожны другому не вораг.

Ад залы да залы,
Ад дзіва да новага дзіва

Чатыры вярсты па музеі
Прайшлі мы шчасліва.

Быў цудам нарэшце
Апошні з трохсот паваротаў,
Што раптам на сонца
Нас вывеў са Шкоценскіх гротаў.

6

СТО ВУЗЛОЎ ПАМЯЦІ

Паэма

Ніне

А колькі ўсіх у памяці вузлоў,
Што нас звязалі, родны край,
з табою!..
І колькі ў тых вузлах шчаслівых сноў!
І колькі ў тых вузлах пакут і болю!
Я тут зусім нямнога развяжу:
Я пра пачатак толькі раскажу.

Першае свята

Густымі лапкамі і дзеразой
Абвіта наша згорбленая брама.
Відаць, таму і радасны настрой,
Што ўсё кругом так хораша прыбрана.

Прымацаваны ўверсе да вугла,
На доўгай палцы сцяг трапеча зранку.
Дарожка жоўценькая пралягла
Цераз падворак — з вуліцы да ганку.

Сястра, злятаўшы мігам за раку,
Аер пахучы сыпле на падлогу.
А я цягну бабулю за руку,
Бо ў хаце болей мне цярпець няўзмогу.

Бо мне вядома (Яська бачыў сам!) —
Усе збіраюцца ля сельсавета:
Такое штось пачнецца зараз там,
Што лепш памерці, чым не ўбачыць гэта!..

Заліта сонцам вуліца наўсцяж.
А каля клуба — не злічыць народу.
Бабуля дзівіцца: «Ну і кірмаш!
Яшчэ такога не было ў нас сходу!»

Мяне на рукі падхапіла ўміг:
— Глядзі, глядзі, вунь на трыбуне тата!.

Ён штосьці радасна крычыць да усіх,
І ўсе ў далоні пляскаюць заўзята.

Пасля прамоў сталы з пітвом, з ядой
У тры рады стаўлялі на дзядзінцы,
Пілі і песні пелі грамадой,
І нам давалі смачныя гасцінцы.

Музыкаў моладзь зацягнула ў клуб:
«Давай, Мажэйка, разані па-свойску!..»
Пад воплескі бабуля выйшла ў круг,
І не стрываў начальнік сам з Лагойску:

Падскочыў спрытна, крыкнуўшы «гоп-га!»
І ля бабулі ўпрысядку пусціўся.
Гармонік выгінаўся, як дуга,
І, як шалёны, бубен калаціўся...

Такім застаўся ў памяці маёй
Шчаслівы дзень далёкага пачатку —
Дзень уручэння хлебаробам Акта
На карыстанне вечнае зямлёй.

Ваенны гарадок

Зусім інакшы вырыс
Набыў глухі куток,
Калі за Гайнай вырас
Ваенны гарадок.

Сваім жыццём нязвычным
Нас моцна вабіў ён.
Мы зналі: пагранічным
Быў наш лясны раён.

Дзе гразь мясіў адвеку
Ды кладкі клаў народ —
Трывалую гравейку
Насыпалі за год.

Уранку на гравейцы
Грузавікі гулі.

Вясёлыя армейцы
На стрэльбішча ішлі.

Парадак — лад вайсковы
Мы пераймалі ўсе.
І побыт наш вясковы
Змяняўся пакрысе.

Насілі мы пілоткі
Ды шлемы — што калі.
Хоць з дзіркамі — а ўсё-ткі
За гонар нам былі.

Па вечарах глядзелі
Бясплатнае кіно:
Як роўныя, сядзелі
З байцамі заадно.

А ўлетку, часам вольным,
Ды і сярод зімы
У белых і чырвоных
Гуляць любілі мы.

Калі ты недаростак,
Мізурачка які,—
Рашалі вельмі проста:
«Валяй у белякі!»

Але і самых кволых
Насілу «атаман»
Пераганяў з «чырвоных»
У процілеглы стан.

І так было парою,
Што многія зусім
Выходзілі са строю:
Чым «белы» — лепш ні з кім.

Бо і ў гульні дзіцячай,
Паміж забаў-уцех
Мы не маглі іначай
Ні думаць, ні хацець...

«Шпіён»

Так мы гулялі ў войны
І так раслі ў гульні.
А час быў неспакойны,
І ў мірнай цішыні

Раптоўны звон трывогі
Будзіў нярэдка нас.
Я помню, як на ногі
Падняўся ўвесь калгас.

На вуліцы шалёна
Крычалі пастушкі,
Што бачылі шпіёна
На тым баку ракі.

Прыкметаў — больш чым трэба
Аброслы, і з мяшком,
І, бач, пайшоў не грэбляй —
Пашыўся лазняком...

На жарабку стаенным
Ляцеў стары Кашчэй
У гарадок ваенны
Паведаміць хутчэй.

Ужо мужчыны з коллем
І хлопцы-дзецюкі
Да хмызу цераз поле
Прастуюць нацянькі.

А мы? Хіба збаімся?
Не, мы таксама ўсе
Навыперадкі мчымся
Па залатым аўсе,

Па бульбе, па іржышчу,
А вецер — наўздагон:
«Хутчэй, хутчэй бяжыце!
Шпіён пранік, шпіён!»

На шкло ступіў з разбегу,
Падэшву боль пячэ.
Але спыняцца нельга:
Там — вораг уцячэ!..

І я лячу за ўсімі...
Ды позна... Эх, шкада!
За бродам за ласіным —
Народу грамада.

Гавораць мірна, добра,
І між дзядзькоў... шпіён!
Аброслы ўвесь і з торбай —
Ну, пэўна ж, гэта — ён!

Але чаму ж нягоднік
Не скручаны як след?
Чаму канвой не гоніць
Чужынца ў сельсавет?

Шпіён цыгарку смаліць
З усімі нараўне.
— Ці не Сымонаў малец? —
Ківае на мяне.

— Яго, рыштант,— смяецца
Нічыпар Каляда.
— Разумны бацька, здэцца,
А сын — адна бяда.

Такі ўжо, брат, шкадлівы,
Што горшага няма:
Учора зноў у слівах
Яго злавіў Кузьма!..

Вясёлы рогат грымнуў,
А мне — хоць прэч бяжы,
І сорамна, і крыўдна:
Чужынец — не чужы!

У спелым жыце

Тым летам шмат было падзей у нас.
Згарэла восець. Пчолы закусалі
Старога Тодара. Але найбольшым
З усіх здарэнняў стала смерць Турчанкі.

Відаць, за чорны даўганосы твар
Празвалі гэтак на сяле жанчыну.
Яна жыла ўдавою — з хворай маці
І чатырма дзяцьмі, яшчэ малымі.

Было за поўнач, і густая ціш
Па-над усёй зямлёю панавала,
Калі дазорны пагранічнік згледзеў
У спелым жыце постаць чалавека.

На вокліч: «Стой! Ні з месца!
Рукі ўверх!»
Цень сігануў што сілы прэч, наўцёкі.
Тады раздаўся стрэл. І стрэл быў трапны
У спелым жыце ўскрыкнула жанчына.

Непадалёк ляжаў бліскучы серп
І, ўжо завязаная туга накрыж,
На два вузлы, пасцілка з каласамі…
У спелым жыце стрыгла іх Турчанка.

Назаўтра іншых не было размоў,
Як пра жахлівае здарэнне ўночы.
Начальства шмат прыехала з раёна,
І ў канцылярыі народ сабраўся.

Раскрыўшы рот, я слухаю дзядзькоў
І разумею: гэта пра Турчанку…
І ўпершыню загадкай неразгаднай
Здалося мне ў той дзень жыццё людское.
У нашу хату голад не ступаў.
Чаму ж яна пайшла з сярпом у жыта?
Чаму? Чаму?.. Праклятае здарэнне!
Цвіком засела ў галаве дзіцячай!..

Не ведаў я, што шмат гадоў пазней —

І чым далей, тым з большаю пакутай —
Шукаць адказу буду на пытанне:
Навошта стрыгла каласы Турчанка?

Непрымірымасць

А восенню знянацку
Забралі ў нас траіх.
І Яськавага бацьку,
Кажушніка, між іх.

Я часта слухаў казкі
Вясёлага краўца.
Не стала бацькі ў Яські,
У добрага хлапца.

І дружбы з ім ахвотна
Ніхто ўжо не вадзіў.
Прыціхлы і самотны,
Ён скрозь хадзіў адзін.

Мы крыўду Яські зналі...
Ды што было рабіць?
Не мог ён разам з намі
У піянерах быць.

На ўроках і на зборах
Чыталі мы не раз
Аб тым, як хітры вораг
Арудуе між нас.

Партрэты камандзіраў
Мы вырывалі з кніг,
Як здраднікаў Радзімы,
Кляймілі ганьбай іх.
Хто думаў днямі тымі,
Што цераз дваццаць год
Імёны іх святымі
Зноў назаве народ?

Што суд, які вітала
Маленства без разваг,

Аплача наша сталасць
У свету на вачах?

Што ў палавіне веку,
Пракляўшы культ пакут,
Давер'я Чалавеку
Мы будзем славіць культ!

Апоўдні ў нядзелю...

Так і было: апоўдні,
На восьмы дзень вайны,
Да жудасці раптоўна
З'явіліся — яны.

Яшчэ заўчора весці
Аднекуль усплылі,
Што быццам нашы дзесьці
Граніцу перайшлі.

Кульгавы крамнік п'яны
Крычаў на ўсё сяло:
«Не можа быць, васпане,
Каб наша не ўзяло!..»

Наіўную надзею,
Што немцу скора крах,
Апоўдні у нядзелю
Расцерлі танкі ў прах.

Зямля пад іх цяжарам
Стагнала і раўла.
Блакіт давіў крыжамі
З-пад кожнага крыла.
У ценю свастык чорных
Ішлі, як на парад,
Грузавікі адборных
Раскормленых салдат.

Крутыя падбародкі —
Упэўненасць сама,
Што будзе марш кароткі,

Што роўных ім — няма.

У іх і сіла й вопыт:
Распятая вайной,
Амаль не ўся Еўропа
Ляжала за спіной.

Здавалася, нічым іх
Не павярнуць назад.
Трывожнымі вачыма
Глядзелі вокны хат.

Матуля выпраўляла
Нас да бацькоў сваіх:
— Каб тут чаго не стала,
Пабудзьце ля старых.

Усё-такі іх вёска
Далей ад зла-бяды:
Наўрад чужое войска
Ці дападзе туды…

Боль і гнеў

Праз месяц, нават меней
(На зло нядобрым снам),
Аднекуль з акружэння
Прыбіўся бацька к нам.

Схудалы, учарнелы,
Зарослы — не пазнаць,
У нейкіх спарахнелых
Цывільных рызманах.
Жанок панабягала —
Як бы хто сход сазваў.
І кожная пытала:
— Майго… не сустракаў?

— А праўда, ці мо байка,
Што немцы пад Масквой?..
Маўчаў панура бацька,
Якісьці сам не свой.

Як быццам вінаваты
Ва ўсёй людской бядзе,
Ён не выходзіў з хаты
І не бываў нідзе.

Якоесь дуддзё ў банку
На курыва крышыў…
Глядзелі мы на бацьку
Са страхам у душы.

Пакуль ён быў на фронце —
Здавалася тады,
Ён сам наш абаронца
Ад гора і бяды.

А зараз вось ён, з намі —
Ад дыму аж хрыпіць,
І сам, відаць, не знае,
Што думаць, што рабіць…

Чырвоны снег

У вокны дзень настудны
Ужо глядзеў з двара,
Калі пайшла да студні
З вядзерцамі сястра.

Праз тры-чатыры хвілі,
Засопшыся, бяжыць:
— Кірэйчыка забілі!
Каля маста ляжыць!..
Забралі ноччу ў цешчы!
І радыё знайшлі!
Хацеў ад іх уцекчы,
Як цераз мост вялі!..

Уссунуўшы атопкі
На босую нагу —
Каб не спазніцца толькі,—
На вуліцу бягу.

Мне трэба ўвачавідкі
Пабачыць, як было.
Марозік сакавіцкі
Закуў дарогу ў шкло.

На вуліцы народу —
Напэўна, з паўсяла.
Чакалі ўсе падводу,
Што ад маста ішла.

Лядок ламаўся ціха,
Хрусцеў: хруп-хруп, хруп-хруп.
Пад шэраю пасцілкай
Ляжаў ссінелы труп.

А за санямі плёўся,
Запухлы ўвесь ад слёз,
Кірэйчыкаў Алёкса
І кош са снегам нёс.

А снег — вішнёва-алы
Ад бацькавай крыві.
І так мне страшна стала —
Хоць нема зараві.

Здавіла крыкам грудзі,
Як у жахлівым сне:
Што вы зрабілі, людзі!
Не рушце гэты снег!

Чырвоны снег пад ногі
Не кідайце далоў!..
Глядзіце: ён дарогу
Зафарбаваў у кроў!

Глядзіце: ён і з неба
Ужо ляціць на нас!
І шэрань вунь на вербах
Закрываніла ўраз!..

Хутчэй, хутчэй ад згубы
Да хаты да сваёй!

Куляюся праз гурбы,
Набраклыя крывёй.

А снег па лапцю валіць —
Бахматы і густы.
Не беліць, а крывавіць —
Падворкі і платы,

І гумны і гароды,
Сады і гонту стрэх,—
Па ўсім па краі родным
Ляціць чырвоны снег.

У партызанскай пушчы

Ад першай — з дымам-громам
Нявольніцкай вясны
Пашыліся мы з дому
Глыбей у кут лясны.

Стаў партызанам бацька,
І ў хаце у сваёй
На гібель заставацца
Мы не маглі сям'ёй.

Зімой жывём у дзеда —
Усё ж на ўзлессі дом.
А ледзь надыдзе лета —
У пушчы ўсім гуртом.

Там безліч нор-зямлянак
Між сосен у барку.
Там чорных блох-смалянак
Не меней, чым пяску.

Там мацеркі гатуюць
Вячэру на агні
І тужаць і сумуюць.
Па хатняй цеплыні.

Калі ж пасля заціркі
Нясоленай лясной

Шумлівы стан заціхне
У цемрадзі начной,—

Мігценне зорак немых
Я слыхам сцерагу:
Ці не пачую ў небе
Матораў родных гул?

Я пазнаю імгненна
Далёкі рокат іх
Па перабоях гнеўных,
Надрывіста-цяжкіх.

І божа мой, як сэрца
Затахкае ў грудзях!
І кожны ўдар, здаецца,—
Іх рокату працяг…

Учора зноў пад вечар
Стаяў за лесам дым.
Сто жыццяў чалавечых
Сканала ў дыме тым.

Перадсмяротны лямант,
Крык стогалосы іх
У пушчы ля зямлянак
Нас скалануў усіх.

Калі страшэнны енк той
Замрэ ў маіх вушах?
Калі ў дзіцячых зрэнках
Пагасне смерці жах?

Ад крыку прасыпацца
Калі не стану ў сне?
Аб гэтым лепш спытацца
Пасля вайны ў мяне.

А покуль што мне трэба —
Дасхочу, па зарэз —
Прыдбаць калі не стрэльбу,
Дык хоць які абрэз.

У эфках ды вінтоўках
Я разумею больш,
Чым некалі ў алоўках,—
Сын партызана ўсё ж!

А кніг я не чытаю,
І ў адзінаццаць год —
Ні Купера не знаю,
Ні Сойера прыгод.

Равеснікаў, што ў школе
За партамі сядзяць,
Напэўна ўжо ніколі
Не ўдасца мне дагнаць.

Яны на картах дзесьці
Шукаюць Мічыган,
Я ж сам хаджу па лесе
Апошнім з магікан.

Іх зараз хітры Купер
Праз багнішча вядзе.
Я ж сам ляжу між купін
У ледзяной вадзе,

Нібы ў клыкастай пашчы,
З трывогаю адной —
Каб людаед у касцы
Не вырас нада мной,

Каб ён пракрочыў бокам,
Страшнейшы ад пачвар,
Каб смерць жалезным вокам
Не глянула мне ў твар.

Немата запусцення

Пустуе хата дзеда.
Пустэчай тхне з двара.
Пагналі за паўсвета
Старога сталяра.

Парасчыняны дзверы
Для валацуг-вятроў.
Без працы на асверы
Рассохлася вядро.

На ганку — павуціна:
Даўно быў госць, відаць.
Як боязна, хаціна,
На твой парог ступаць!

Як страшна бачыць рэчы!
Не ведаў я, што й ім
Дух цёплы чалавечы
Патрэбен, як жывым!..

Вось дзедава начынне —
Ім даражыў стары.
Ён майстраваў чын-чынам
І куфры і сталы.

Карміла чалавека
Яно — дай бог другім!
Пыл — першы за паўвека —
Цяпер ляжыць на ім…

І печ маўчыць, нямая —
Ніхто даўным-даўно
Не ставіць, не вымае
Вясёлых Чыгуноў.

На міртах жухне лісце —
Няма каму паліць.
І кожны збан з паліцы,
Як сірата, глядзіць.

Я закрываю вочы:
Пяўсцерп мне бачыць іх
Маўклівы сум сірочы
Над памяццю жывых.

Хутчэй бы гнеў астатні

Прапалымнеў агнём —
За гэты рэзрух хатні!
За гэты пыл кругом!

За немасць, што пануе
У тысячах двароў.
За смерць, што край руйнуе.
За слёзы і за кроў.

Шчасце

Мы здатны ўсе пра шчасце
Паразважаць парой,
І шчасцем лічым часта
Па звычцы па старой

Удачу ці прыбытак,
Па службе новы чын…
І радасна нібыта.
Ды шчасце тут пры чым?

Зірнуўшы праўдзе ў вочы,—
Ва ўсім жыцці сваім
Я шчасце знаў аднойчы,
Я раскажу аб ім.

На тысяча сто трэці
Грымотны дзень вайны
Ягоны крок, нарэшце,
Узрушыў буданы.

Мы несліся па полі
Яму наперарэз.
Так смерці страх ніколі
Не гнаў нас з дому ў лес.

Праз долы, праз пагоркі
Яно да нас ішло,
У потных гімнасцёрках,
І стомлена было,

Але лунала грозна

«Свяшчэнная вайна»,
Што з тысяч песень розных
Найдаражэй адна.

Яму насустрач людзі
Выносілі хлеб-соль.
Яму жанкі на грудзі
Выплаквалі боль.

Яно ад смагі даўкай
Нагбом піло з глякоў,
Яно махрой салдацкай
Расчуліла дзядзькоў.

Яно вымала цукар
Ля кожнага двара:
На цукар, як на цуда,
Глядзела дзетвара.

А я — паміж дарослых,
Не знаю сам, чаму —
Глытаў употай слёзы,
Знаёмыя яму...

Феньчына адплата

Нібы птушкі да родных гнёзд,
Павярталіся мы з лясоў
Да пустых, запляснелых хат,
Да падворкаў удзірванелых.

На дзядзінцы сабраўся сход.
Між дзядоў і жанчын — Цыбук:
Ён у вёсцы цяпер адзін
З нестарых мужыкоў застаўся.

Па-вайсковаму, без прадмоў,
Ён сказаў: — Ну, дык што, дзяды?
Трэба нам аднаўляць калгас,
Пачынаць, як калісь, спачатку:

— Аз чаго пачынаць, скажы? —

Абазваўся адразу Гляк —
Дзед у зношаным шынячьку,
Падпяразаны вераўчакай.

— Што я здам на арцельны двор,
Калі курыцы й той няма?
Хіба Тэклю сваю аддам?
Дык табе й маладых хапае!..

Пад вясёлы нягромкі смех
Пакрывіўся, без слоў, Цыбук:
«Хоць стары, а дурны, маўляў».
І тады нехта крыкнуў:
— Немцы!

Па дзядзінцы, на ўвесь свой дух,
Яська бег — завадатар напі:
— Дзядзька Тодар! Хутчэй хадзем!
Немцы ў Несцерышынай пуньцы!..

Ахнуў, войкнуў, загуў натоўп.
— Ціха! — злосна сказаў Цыбук.
— Многа?
— Не, усяго траіх...
Там за пунькаю хлопцы сочаць!..

Мама гоніць мяне дамоў:
— І не думай туды, рыштант!
Не ўцякай, бо заб'ю! — крычыць.
Гэткай злоснай яе не помню.

Мама, мама, занадта шмат
Куль прапела за тры гады
Над «рыштантам» тваім, каб ён
Пабаяўся цяпер іх песень!

Я сігаю праз брамку ў двор,
Пераскокваю цераз плот
І па градах, па вапняках
Да крыніцы старой плітую.

Пунька Несцерышына — там.

Там арэшнік — рукой падаць.
Блізка-блізка з усіх бакоў
Акружылі дзяды будынак.

Мы таксама ў кустах ляжым.
Стрэл. За стрэлам — нядружны залп.
Стрэл ізноў. І яшчэ раз залп.
— Гэй! Выходзь, немчура, на сонца!

І тады без каманды ўсе
З крыкам рынулі да дзвярэй.
Уварваліся... Дзе ж яны?
Пуста. Толькі саломы куча.

Прылажыў да пляча Цыбук
Акаваны цяжкі прыклад.
Рэха пыл узняло са сцен.
Жудкі крык паласнуў па сэрцы.

І адразу — бы вепрукі
Заварочаліся ў гняздзе,
І вылазяць пад «гэндэ гох!»
Двое брудных, зарослых, рыжых.

Трэці грабае дол рукой,
А другой — заціскае бок
І паўзе да дзвярэй з кутка,
Вочы вытарашчыўшы ад болю.

Мне здаецца, што ён глядзіць
На мяне і паўзе ка мне —
Храп са стогнам паўзе, і я
Адступаю назад са страхам.

Немец скурчыўся і прыціх.
Людзі высыпалі на двор,
Дзе Цыбук на мігі сяк-так
Зняў з палонных кароткі допыт.

— Мабыць, недзе з «катла» ўцяклі,
Спадзяваліся фронт дагнаць.
Трэба весці ў раён, дзяды,—

Сход, відаць, адкладзём назаўтра...

Позна ўвечар да нас зайшла
Цётка Саўчыха з навіной:
— Немца тога, што ў пуньцы быў,
Фенька Волеччына дабіла!

Кажуць, доўга глядзела перш,
Потым стала, як не свая,
Як бы штось на яе найшло,
Дык яна тады камень з долу...

Мама вохкае: — Божа мой,
Што зрабіла з людзьмі вайна:
Дзеўчыняці ў трынаццаць год
Чалавека забіць не страшна!..

Я ж не веру сваім вушам.
Фенька? Волеччын шалянец?
Тая Фенька, якую мы
Не прымалі ў хаўрус хлапечы?
Тая Фенька, што год назад,
Абгарэўшы, з агню ўцякла,
Калі хата палала іх
Разам з маці і меншым братам?..

Доўга Саўчыха ў нас сядзіць.
Доўга чуецца: — Божа мой!
Што зрабіла з людзьмі вайна!
Кім павырастуць дзеці нашы?..

Перамога

Адгрукатаўшы гнеўным дынамітам,
Згарнула крылле чорнае вайна.
Быў майскі ранак,
Быў шматлюдны мітынг,
Былі абдымкі п’яных без віна.

А ўвечары — пілі. Усенародна.
Пілі за славу сцягаў баявых,
За перамогу ў барацьбе смяротнай,

За памяць паўшых, за жыццё жывых.

Франтавікі пілі і партызаны,
Тылавікі і мацеркі сірот.
Адны — ўразмешку з ціхімі слязамі,
Другія — з гучным тостам за народ.

Адны ад крыўды мыліцы ламалі
І, нібы дзеці, плакалі сп’яна.
Другія «бронь» употай цалавалі,
Што ўратавала ім жыццё яна.

І мы пілі — у гонар Перамогі.
Мы — гэта некалькі жанок-удоў,
Іван-бязрукі, Мікалай-бязногі
Ды хлапчукі пятнаццаці гадоў.

Наліўшы ў конаўкі з бутэлек мутных
(«Ой, досыць, досыць, Ганначка, не лі!..»
Без тамады і без прамоўцаў мудрых —
Пілі за мір і шчасце на зямлі.

І пелі песні… дарагія песні
Суровай, грознай баявой пары.
Іх інваліды першыя прынеслі
З дарог вайны у родныя двары.

А потым нас — стыдлівых і няўклюдных
Цягнулі бабы ў скокі з-за стала.
У тыя дні выпрабаванняў трудных
Былі ў пашане мы ў жанчын сяла.

Мы ўжо лічыліся гаспадарамі.
На нашы плечы клопаты ляглі.
Вазілі лес, касілі і аралі,
Не так, як мае быць, а — як маглі.

Нявесела было хадзіць за плугам,
Пускаючы амаль не поверх, каб
Лягчэй яго цягнула саматугам
Чацвёра зморанных маўклівых баб.

І нам, рабочай сіле вузкаплечай,
Калі ўвесь свет трымаўся на ўдаве,
Былі ў той час узнагародай лепшай
Надзея матак і дзядоў давер.

З маленства гора нас круціла ў гушчы
І навучыла рана разумець,
Што нам пладоў не есці з райскай кушчы
І хлеба лёгкага ў жыцці не мець.

Радасць

А я толькі верабейка,
ўзрошчаны пад Гайнай.
Я. Купала «Я не сокал...»

Незвычайную радасць
Я здабыў неспадзеўна,
Летуценнік вясковы
Чатырнаццаці год.
Аж не верыцца нават:
Гэта ж побач, за Гайнай,
Жыў вялікі Купала,
Наш найслынны пясняр!

Ад калыскі дзіцячай
Аж да сталасці самай
Гадаваўся і рос тут
На лагойскай зямлі.

Жыў у Селішчы доўга
(Гэта ж так недалёка!),
А ў Бясяды па кнігі
У фальварак хадзіў.

Ды і Прудзішча блізка —
За Гарэлым балотам!
Нашы бабы ў чарніцы
Дападалі туды...

Гэта ж тут ён калісьці
Любаваўся з пагорка
На знаёмы да болю

Дарагі краявід.

Гэта ж тут ён спыняўся
Па дарозе дадому,
Заварожаны шумам
Верхавін у бары.

Гэта ж тут, ап'янелы
Ад вясновага хмелю,
Ён пытаўся ў зязюлі,
Колькі год яму жыць…

Тут ён слухаў калісьці —
На начлезе і ў полі —
Тыя казкі-легенды,
Што жывуць і цяпер.

Тут яму назаўсёды
Песні ў сэрца запалі,
Тыя самыя песні,
Што і сёння гучаць…

Мне хацелася бегчы,
І крычаць, і пытацца:
«Ці вы знаеце, людзі?
Тут Купала хадзіў!..»

Толькі стрымліваў сорам,
Страх за ўласную тайну,
Як бы радасцю гэтай
Я не выдаў сябе:

Як падпольшчык, хаваў я
Самаробны блакноцік
З самай першай нясмелай
Песняй сэрца свайго.

Спякота над лугамі

Духі выматвае касавіца.
Ужо расы ні следу анідзе.
Пайшлі дахаты хлопцы, маладзіцы,

І дзед Кашчэй сухі, як корч, ідзе.

Ён прыпыняецца, каб даць заўвагу:
— На пятку больш, на пятку націскай!
Як той матыкай, не дзяўбі з размаху,
Шырэй бяры! Шырэй касу пускай!..

Мне хочацца «дабіць» сівец ля хмызу,
І я мянташу ў цішыні адзін.
Абмераўшы пакошу дзесь паблізу,
Ка мне ідзе Алена-брыгадзір.

На куст аперся даўганогі сажань.
Алена некалькі хвілін маўчыць,
Пасля садзіцца на пракос і кажа:
— Хадзі сюды, дапамажы злічыць...

Яна глядзіць журботнымі вачыма,
Мой чуб камечыць, зліплы на ілбе.
— А ты вялікі ўжо, амаль мужчына,
І праца добра спорыцца ў цябе.

Вось паглядзі — ты абганяеш нават
Сваіх настаўнікаў — дзядоў сівых...
Сцяжынкай топкай над старой канавай
Іду з касою між ракіт густых.

І чую: голасам прыгожым, зычным
Пяе Алена песню пра любоў,
Як ліхадзей праклятьі — паляўнічы
Разбіў без жалю пару галубоў.

Насыпаў пшанца
Аж да каленца,
Наліў вадзіцы
З чыстай крыніцы.

Галубка не есць,
Галубка не п’е,
А ўсё ж на ту гору
Ўсё плакаць ідзе...

І захлынулася слязамі песня,
Я ўжо не песню чую — горкі ўсхліп.
Я знаю: гэта гору ў сэрцы цесна —
Ужо няма куды падацца ўглыб.

Я знаю: долы затапіла б морам,
Калі б адразу выплакаўся боль
Тых соцень тысяч, вымучаных горам,
Што ўжо нікому нельга крыўдзіць больш.

Мір на зямлі даўно, а ў іх у сэрцы
Яшчэ смыліць, яшчэ грыміць вайна,
І, можа быць, ужо да самай смерці
Для многіх з іх не скончыцца яна.

Студзёная вясна

Красавіцкі празяблы ранак.
Снег не ўсюды яшчэ сагнала,
І на полі ў барознах хлюпкіх
Лёд падталы ў вадзе стаіць.

У парваных старых апорках
Я мяшу ледзяную кашу
І збіраю гнілую бульбу,
Перамёрзлую за зіму.

Разграбаю раллю рукамі
І, узрадаваны знаходцы,
Нібы золата ком — у кошык
Змяклы, слізкі «шаймор» кладу.

Дома, счысціўшы шалупінне,
Сыплю бульбу ў старую ступу,
І таўку таўкачом вялізным
Цеста чорнае, як зямля.

Маці лепіць з яго аладкі
І кладзе іх на скавародку,
І кладзе яна роўна восем —
Каб усім па адной якраз.

О шайморавыя аладкі!
Ні раней, ні пасля, здаецца,
Я не ведаў смачней нічога,
Перапушчаных сухама!..

Помню, летам у сорак сёмым,
На пісьменніцкую нараду,
У аблезлым старым партфелі
Я прывёз іх з сабою ў Мінск.

Прычапіўшы душу «шайморам»,
Я вымаў перагнуты сшытак
І па ўзору дзесяткаў іншых
Верш пра росквіт палёў складаў.
Я пазней зразумеў, што ў песні
Можна ўсё даравать паэту:
Нават рыфму: сабака-хата,
А тым болей: рука-нага.

Толькі фальшу, і грама фальшу
Не даруе чытач нікому,
Нават тройчы лаўрэату,
Узмакрэламу ад вянкоў.

Я зайздрошчу сягоння хлопцам,
Што шчаслівай парой прыходзяць,
Каб праўдзівыя скарбы сэрца
Шчодра прыгаршчамі рассыпаць.

Толькі, хлопцы, не трацьце марна
Вы найлепшых гадоў юнацкіх:
Праз саломіну з мыльнай пены
Вершы-бурбалкі стыдна дзьмуць.

Дзіна

Яна была на год ці два старэйшай,
Танклявай, стройнай, з косамі па пояс
І з мілагучным звонкім імем Дзіна,
Што выдзялялася з усіх імён.

Дачка ўрача, калісьці местачкоўца,

Яна прыйшла да нас з другога свету,
Што для мяне быў гэткім жа нязвыклым,
Як і яе не наскае імя…

Я чуў яго ў званку на перапынак
І вылятаў, як апантаны, з класа,
Каб толькі лішні раз на калідоры
Спаткацца з ёю і зірнуць тайком.

Я паўтараў і слухаў: «Дзіна!.. Дзіна!..»
Яно мне музыкай звінела дзіўнай
І пераносіла у край далёкі,
Дзе белы ветразь, сонца і вада.
Мне йшоў шаснаццаты, і я нікому,
Яшчэ нікому сэрца не ўстрывожыў,
І ў вечар бэзавы на ціхай лаўцы
Яшчэ ніхто па мне не сумаваў.

Я трызніў першым недзіцячым смуткам
І адчуваў, як нарастае сіла,
Што разаб'е замок шчаслівай тайны…
І ён прыйшоў, доўгачаканы дзень.

Я ў гэты дзень (таму яго і выбраў)
Прынёс пасведчанне за сямігодку…
І ў гэты ж дзень прыехаў на пабыўку
Марылін Сцёпка, здаравяк-матрос.

Плячысты, рослы, у матросцы белай,
У бесказырцы з лентамі, у клёшы…
На самай першай вечарынцы ў клубе
Ён паланіў адразу ўсіх дзяўчат.

Усіх не ўсіх, але адну — напэўна,
І мне было даволі, каб забыцца
Пра ўсё на свеце. З горычы і крыўды
Я не знаходзіў месца анідзе.

З ім цэлы вечар танцавала Дзіна!..
І ўсё, што ўбачыў я за цэлы вечар —
Рука з маленькім якарам чарнільным
На беласнежнай кофтачцы яе!..

Я парываўся, каб пайсці дахаты,
Каб не глядзець, але мяне на месца
Ізноў вяртала нітачка надзеі:
А можа гэта і не так зусім?

І з клуба — разам… Я ж адзін, як прывід,
Ішоў на свіст самотнай перапёлкі,
На крык драча насмешліва-дзяркаты:
— Та-ак! — Та-ак! — Та-ак! — Та-ак!
Няпраўда, драч, не так!..

Яшчэ пабачым!..
Вось сустрэну заўтра —
І ўсё скажу! І мне яна паверыць!..
Я так скажу, што мне ўвесь свет паверыць!..
І — не сказаў… Ні заўтра, ні пасля…

Калі ж апёк мне рукі ліст на пошце,
Я — незаменны паштальён калгасны —
У той жа ранак здаў пасаду брату.
Тым больш, што ўжо чакаў самога шлях.

Глыбока ў сэрцы пахаваў я слова,
Што не паспеў сказаць… О, цуда-слова!
Як зерне — коласам, як семя — кветкай,
Яно аднойчы песняй прарасце.

Развітанне

Журботна-ціхім жураўліным ранкам
Я ад’язджаў у горад на вучобу:
Прыйшло з вучылішча паведамленне,
Што я залічаны на першы курс.
Шырокі кузаў роўна з берагамі
Насыпаны пахучым цёплым зернем,
А я — наверсе, на рудым брызенце,
Пры мне — стары дарожны сундучок…
Да пабачэння, родныя палеткі!..
Маленства сцежкі мілыя, бывайце!..
Бывайце, першыя трывогі сэрца!..
Расстацца з домам надышла пара.

Мяне чакае новы свет нязвыклы,
Ён невядомасцю крыху трывожыць,
Але к яму я ўсёй істотай рвуся —
Там мой жаданы, мой вялікі лёс...

Вядзі ж, вядзі мяне хутчэй, дарога,
Насустрач будучыні запаветнай —
Я моцна веру ёй, і гэтай веры,
Я знаю, хопіць мне на ўсё жыццё.
1962—1964 гг.

© OCR: Камунікат.org, 2016
© Інтэрнэт-версія: Камунікат.org, 2016
© PDF: Камунікат.org, 2016

Ніл Гілевіч нарадзіўся ў 1931 годзе ў вёсцы Слабадзе Лагойскага раёна. Скончыў Беларускі дзяржаўны універсітэт імя У. І. Леніна, дзе і працуе выкладчыкам фальклору і літаратуры. Кандыдат філалагічных навук.

Першы зборнік вершаў Н. Гілевіча «Песня ў дарогу» выйшаў у 1957 годзе. Пяру паэта належаць кнігі: «Прадвесне ідзе па зямлі» (1959 г.), «Неспакой» (1961 г.), «Бальшак» (1965 г.), «Пераэовы» (1967 г.), зборнікі сатыры і гумару «Званковы валет» (1961 г.) і «Да новых венікаў» (1963 г.), а таксама некалькі кніг для дзяцей.

Н. Гілевіч многа працуе як перакладчык балгарскай паэзіі і прозы. У яго перакладах на беларускай мове выйшлі кнігі: «Ад стром балканскіх» (анталогія сучаснай балгарскай паэзіі), раман С. Даскалова «Свая зямля», аповесць П. Вежы- нава «Сляды застаюцца» і іншыя творы. За перакладчыцкую дзейнасць урадам Народнай Рэспублікі Балгарыі Н. Гілевіч у 1966 г. узнагароджаны ордэнам Кірыла і Мефодзія I ступені.

ЗМЕСТ

5

6

Гілевіч Н.

Лісце трыпутніку. Выбраныя творы. Мінск, «Беларусь», 1968, - 256 с.

Лірычны герой твораў Ніла Гілевіча імкнецца жыць вялікай праўдай веку, праўдай нашай краіны, якая будуе камунізм.

У зборнік уключаны лепшыя лірычныя вершы, балады і паэма «Сто вузлоў памяці».

© OCR: Камунікат.org, 2016
© Інтэрнэт-версія: Камунікат.org, 2016
© PDF: Камунікат.org, 2016